

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Факультет обліку і аудиту
Кафедра обліку і оподаткування підприємницької діяльності

СКАКУН ТЕТЯНА

ОБЛІК І АУДИТ ДОВГОСТРОКОВОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ
ПІДПРИЄМСТВА

Спеціальність 071 – ОБЛІК І ОПОДАТКУВАННЯ

Дипломна робота за освітнім рівнем «бакалавр»

Виконала: студентка 4 курсу, групи
ОПД-41
напряму підготовки (спеціальності)
071 – облік і оподаткування
Скакун Т. А.

Керівник: викладач Мужевич Н. В.

Рецензент _____
(прізвище та ініціали)

Тернопіль – 2019

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Теоретичні основи обліку та аудиту довгострокової заборгованості підприємства.....	7
1.1. Економічна сутність, класифікація та оцінка довгострокової заборгованості підприємства.....	7
1.2. Нормативно-правове регулювання обліку довгострокової заборгованості.....	24
Висновки до розділу 1.....	32
Розділ 2. Методика обліку та аудиту довгострокової заборгованості підприємства.....	34
2.1. Методика обліку довгострокової заборгованості.....	34
2.2. Методика та організація аудиту довгострокових зобов'язань підприємства	52
2.3. Аналіз довгострокових зобов'язань та оцінка їх впливу на фінансовий стан підприємства.....	62
Висновки до розділу 2.....	71
Висновки.....	74
Список використаних джерел.....	77
Додатки	85

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Довгострокова заборгованість підприємства, її склад, структура і якість, а також інтенсивність її збільшення або зменшення значно впливають на оборотність капіталу, вкладеного в поточні активи, а, отже, на фінансовий стан підприємства. Але зобов'язання самі по собі не є проблемою для підприємств, на відміну від, скажімо, дебіторської заборгованості.

Основною проблемою є оптимальне, ефективне управління довгостроковою заборгованістю як економічним інструментом для того, щоб, з одного боку, не допустити надто великих заборгованостей по зобов'язаннях, що будуть загрожувати економічній безпеці підприємства, а з іншого – отримати максимальний ефект від використання залучених ресурсів.

Збільшення довгострокової заборгованості можна розглядати з двох сторін. З одного боку – сприятливе явище, так як у підприємства з'являється додаткове джерело фінансування. З іншого боку, надмірне збільшення довгострокової заборгованості надзвичайно небезпечне, оскільки підвищується рівень можливого банкрутства.

Недостатня теоретична розробка питань визнання довгострокової заборгованості, розбіжності щодо їхнього визначення у правовому та обліковому полі, недосконалість методики відображення заборгованостей у регістрах бухгалтерського обліку і фінансовій звітності характеризують цей вид пасивів як одну з найбільш складних ділянок облікового процесу. Дослідження ускладнюється через різноманітність видів зобов'язань, методів їхнього погашення, велику кількість суб'єктів та об'єктів. Водночас чіткі організація і методика обліку дають змогу забезпечити отримання об'єктивної інформації для аналізу довготермінових зобов'язань, проведення якого сприяє ефективному управлінню діяльністю підприємств, підтриманню їхньої фінансової стійкості та платоспроможності на високому рівні.

Проблемам обліку й аудиту довгострокової заборгованості присвячено багато праць учених-економістів. Вагомий внесок у їхнє вирішення зробили такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як Х. Андерсон, Ф.Ф. Бутинець, А. Велш Глен, С.Ф. Голов, В.Г. Гетьман, А.М. Герасимович, Ш. Житна, З.В. Задорожний, Л.М. Кіндрацька, Д. Колдуелл, Ю.А. Кузьмінський, Я.Д. Крупка, І.Д. Лазаришина, Б.М. Литвин, Є.В. Мних, Б. Нідлз, О.В. Олійник, В.Ф. Палій, М.С. Пушкар, В.С. Рудницький, О.В. Солов'єва, В.В. Сопко, Н.М. Ткаченко, І.Д. Фаріон, П.Я. Хомин, СІ. Шкарабан, Г. Шорт Даніел.

Проте окремі проблеми обліку й аудиту довгострокової заборгованості підприємств, зокрема їх оцінки, класифікації, умов визнання, методики та організації відповідно до нових вимог, потребують додаткових досліджень. Це зумовило вибір теми дипломної роботи, постановку завдань і вказує на її актуальність.

Метою дослідження є ґрунтовне і всебічне дослідження та удосконалення організації та методики обліку і аудиту довгострокової заборгованості підприємств відповідно до сучасних вимог управління.

Виходячи з мети дослідження, сформульовано основні його завдання:

- дослідити економічну сутність довгострокової заборгованості, зокрема, окреслити їх місце і роль у структурі джерел утворення активів підприємства;
- обґрунтувати методичні підходи до визнання та оцінки довгострокової заборгованості, дати пропозиції щодо їхнього вдосконалення з урахуванням вітчизняного і зарубіжного досвіду;
- проаналізувати наукову обґрунтованість побудови Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій в частині обліку довготермінових зобов'язань;
- оцінити діючий порядок відображення довгострокових кредитів банку, довгострокових векселів виданих, довгострокової оренди та інших довгострокових зобов'язань у регістрах бухгалтерського обліку та

- фінансовій звітності і надати пропозиції з його вдосконалення;
- удосконалити методика зовнішнього та внутрішнього аудиту довготермінових зобов'язань підприємств з урахуванням змін в його інформаційній базі;
 - здійснити аналіз довгострокової заборгованості підприємства.

Предметом дослідження є методика та організація обліку й аудиту довгострокової заборгованості вітчизняних підприємств.

Об'єктом дослідження є обліково-аналітичний процес, що характеризує стан та рух довгострокової заборгованості ТОВ «Тернофарм» (м. Тернопіль).

Методи дослідження. Для забезпечення досягнення поставленої мети в дипломній роботі використовувались такі методи економічних досліджень: теоретичного узагальнення, дедукції та індукції, аналогії, аналізу і синтезу.

Під час проведення дослідження були детально вивчені і проаналізовані праці провідних вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, нормативно-правові акти, дані поточного обліку та звітності ТОВ «Тернофарм» (м. Тернопіль).

Наукова новизна одержаних результатів проведеного дослідження полягає у поглибленні теоретичних положень і вдосконаленні на цій основі методики та організації обліку й аудиту довготермінових зобов'язань, а саме:

- запропоновано, з метою отримання оперативної інформації щодо сум нарахованих відсотків за довго-, середньо- та короткостроковими кредитами банків виділити три аналітичні рахунки до субрахунка 951 «Відсотки за кредит»:
- «Відсотки за довгостроковий кредит»;
- «Відсотки за середньостроковий кредит»;
- «Відсотки за короткостроковий кредит».

Практичне значення результатів дипломної роботи. Результати дослідження впроваджено у практичну діяльність ТОВ «Тернофарм» (м. Тернопіль), що підтверджено довідкою про впровадження № 35 від 15 травня 2019р.

Публікації. За даними наукового дослідження опубліковані тези «Проблеми обліку довгострокових зобов'язань підприємства» у збірнику наукових праць студентів «Проблеми обліку, контролю та аудиту в умовах економічних трансформацій» – Тернопіль, ТНЕУ, 2019рік, с. 44-47.

Обсяг та структура роботи. Дипломна робота складається з вступу, двох розділів, списку використаних джерел, додатків.

Повний обсяг роботи становить 84 сторінки комп'ютерного тексту, у тому числі 11 таблиць, 5 рисунків, 9 формул та список літератури із 74 найменувань, один додаток.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ ДОВГОСТРОКОВОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

1.3. Економічна сутність, класифікація та оцінка довгострокової заборгованості підприємства

Сучасні умови господарювання породжують об'єктивну необхідність використання суб'єктами підприємницької діяльності окрім власного капіталу ще й позикового. Залучений із зовнішніх джерел капітал призводить до утворення заборгованості, тобто у підприємств виникають зобов'язання. Наявність зобов'язань вважається нормальним станом будь-якого діючого підприємства, оскільки вони є основою взаємозв'язків між суб'єктами господарювання.

Як об'єкт обліку, зобов'язання – один з основних чинників, що впливає на ліквідність, кредитоспроможність і стійкість підприємства. Рациональна організація обліку зобов'язань сприяє зміцненню договірної і розрахункової дисципліни, прискоренню оборотності оборотних коштів а, отже, поліпшенню фінансового стану підприємства, а правильно розроблена стратегія управління зобов'язаннями сприяє формуванню репутації надійної і відповідальної фірми [4, с.320].

Дослідженню сутності зобов'язань та їх обліку присвячені праці Ф.Ф. Бутинця, С.Ф. Голова, І.В. Орлова, В.Ф. Палія, Я.В. Соколова та інших вчених.

Зазначимо, що дослідження доцільно проводити із врахуванням впливу юридичної природи зобов'язання на його економічне розуміння.

Без врахування юридичної сторони зобов'язання не можна дати однозначного трактування даного терміна в бухгалтерському обліку. Тому

виникає необхідність в інтеграції економічного і юридичного поглядів на даний об'єкт [39, с.130].

Поняття «зобов'язання» пройшло в історії тривалу та складну еволюцію. Його витoki лежать в деліктах. Пізніше, як самостійне джерело зобов'язань з'явився договір. На сьогоднішній день в економічній літературі немає одностайності, щодо визначення поняття «зобов'язання». Його розглядають як борг, як суму витрат, як залучений капітал, як заборгованість.

Основними нормативними документами, які регулюють зобов'язання в Україні, є Господарський та Цивільний кодекси України.

У ст. 173 Господарського кодексу (ГК) України господарським визнається зобов'язання, що виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання з підстав, передбачених кодексом, в силу якого один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо) або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт (управнена сторона, у тому числі кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку [14,с. 356].

Господарські зобов'язання можуть виникати:

- ✚ безпосередньо із закону або іншого нормативно-правового акта, що регулює господарську діяльність;
- ✚ з акта управління господарською діяльністю;
- ✚ з господарського договору та інших угод, як передбачених законом, так і не передбачених законом, але таких, які йому не суперечать;
- ✚ внаслідок заподіяння шкоди суб'єкту або суб'єктом господарювання, придбання або збереження майна суб'єкта або суб'єктом господарювання за рахунок іншої особи без достатніх на те підстав;

✚ у результаті створення об'єктів інтелектуальної власності та інших дій суб'єктів, а також унаслідок подій, з якими закон пов'язує настання правових) наслідків у сфері господарювання.

Юридичним джерелом господарських зобов'язань є господарський договір. Цивільний кодекс (ЦК) України називає господарський договір однією з найпоширеніших підстав виникнення зобов'язань. Договір є юридичним фактом [9, с.97].

Слід зазначити, що не всі зобов'язання встановлюються договором: значна їх частина визначається адміністративними актами, іншими правомірними чи неправомірними діями.

З вище розглянутого можна сказати, що основна характеристика господарського зобов'язання полягає в тому, що суб'єкт господарювання – підприємство – набуває теперішню заборгованість.

Нами розглянуто поняття «зобов'язання», в основному, з юридичної точки зору. Проте, вважаємо доцільним розглянути поняття «зобов'язання» також з економічної (бухгалтерської) сторони.

Як зазначено вище, юридична категорія «господарське зобов'язання» – це господарські відносини, що регулюються правом. В силу існування цих відносин одна сторона уповноважена вимагати від іншої здійснення господарських операцій: передачі майна, виконання робіт, надання послуг, а інша сторона зобов'язана виконувати вимоги щодо предмету зобов'язання і має при цьому право вимагати відповідну винагороду – сплату коштів, зустрічні послуги [56, с.126]. Таким чином, сутність зобов'язання складають права та обов'язки сторін. Наприклад, у договорі купівлі-продажу покупець має право вимагати від продавця передати йому придбаний товар. Цьому праву покупця відповідає обов'язок продавця передати покупцеві проданий йому товар. З економічної точки зору зобов'язання розглядається як кредиторська заборгованість, що значно звужує це поняття. Проте, саме в такій інтерпретації воно використовується бухгалтерами-практиками. В обліку зобов'язання – це джерело формування фінансових ресурсів для

фінансування операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства. У майбутньому заборгованість за зобов'язаннями має бути погашена шляхом передачі певних активів або послуг. Таким чином, зобов'язання – це вимоги кредиторів стосовно активів підприємства. Наявність зобов'язань (боргів) зменшує економічні вимоги підприємства і його капітал. У цивільному та господарському праві зобов'язання виникає з договору, незалежно від того, чи відбулися вже певні дії щодо його виконання. В обліку в момент підписання договору зобов'язання не відображається. Тобто, в обліку відображаються тільки ті зобов'язання, які виникають з виконання договорів, але зовсім не з самих договорів. Наприклад, фірма уклала договір на постачання товарів. У бухгалтерському обліку вимога на ці товари і зобов'язання сплатити їх не отримує жодного відображення. Бухгалтер може і не здогадатися про існування таких зобов'язань. І лише після початку виконання договору: після першої поставки або платежу (передоплати) бухгалтер починає відображати факти господарського життя [56, с.132].

Отже, не всі зобов'язання, які виникають у цивільному та господарському праві відображаються в обліку. Виділення із усього комплексу зобов'язань підприємства їх обмеженої частини, яка відображається у бухгалтерській звітності, передбачає кваліфікацію ряду зобов'язань суб'єктів господарювання для цілей бухгалтерського обліку як умовних [48, с.229].

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», зобов'язання – це заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди. Отже, термін «зобов'язання» ми повинні розуміти у найбільш широкому бухгалтерському значенні – і як обліковий, і як звітний. Однак між зобов'язаннями як елементом

фінансової звітності та кожним конкретним зобов'язанням, що виникає у процесі діяльності підприємства, є певна змістова різниця.

Методологічні засади формування в обліку інформації про зобов'язання та її розкриття у фінансовій звітності визначені П(С)БО 11 «Зобов'язання», П(С)БО 13 «Фінансові інструменти», П(С)БО 26 «Виплати працівникам». Разом з тим, у П(С)БО 11 не наведено визначення поняття «зобов'язання».

П(С)БО 11 «Зобов'язання», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. №20, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 11.02.2000 р. за №85/4306, визначає методологічні вимоги до формування у бухгалтерському обліку і фінансовій звітності інформації про зобов'язання і набрало чинності з 01.07.2000 р. Дія П(С)БО 11 поширюється на всі підприємства, організації та інших юридичних осіб (крім бюджетних організацій) незалежно від форм власності. Однак це Положення використовується тільки з урахуванням особливостей оцінки і розкриття інформації щодо зобов'язань, встановлених іншими П(С)БО.

У міжнародній практиці цей аспект розглядається в МСБО 1 «Подання фінансових звітів», МСБО 10 «Непередбачені події і події, які сталися після дати балансу», МСБО 12 «Податки на прибуток», МСБО 17 «Оренда», МСБО 19 «Виплати працівникам», МСБО 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання», МСБО 37 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи». Для обліку фінансових витрат використовують МСБО 23 «Витрати на позики».

Слід зазначити, що П(С)БО 11 складене з урахуванням вимог МСФЗ 1 і не суперечить їм.

Відмітимо, що поняття зобов'язань в міжнародних і національних стандартах ідентичне: зобов'язання – це теперішня заборгованість підприємства, яка виникла в результаті минулих подій і погашення якої, як очікується, спричинить вибуття з підприємства ресурсів, які втілюють у собі економічні вигоди [60, с.372].

Трактування зобов'язань в М(С)БО 37 вказує на те, що зобов'язання можуть виникати не тільки з договорів або законів, але й у результаті

добровільного прийняття на себе зобов'язань з метою підтримання добрих ділових стосунків з партнерами або намагання вчинити за справедливістю. Ґрунтовно сутність зобов'язань розкриває Б. Райан у своїх теоремах про зобов'язання (табл.1.1) [65, с.164].

Таблиця 1.1

Теоремами про зобов'язання [65, с.164].

Теорема	Сутність
1	2
1. Передача економічної цінності відбувається в той момент, коли організація бере на себе зв'язане договором зобов'язання.	Тут потрібно врахувати такі три важливі характеристики зобов'язань: - повійну природу – повинно бути принаймні дві сторони; - договірну основу – зобов'язання має юридичну силу лише при вільно укладеному договорі; - після прийняття зобов'язань вони слугують обмеженням для іншої діяльності або інших можливостей, яким суперечать.
2. Зобов'язання можуть бути простими чи складними.	Просте зобов'язання може бути виконане одним платежем або передачею товарів чи послуг. Складене зобов'язання включає первинне зобов'язання (продаж товарів за погодженою ціною) і набір обумовлених зобов'язань, що з'являються після виконання первинного зобов'язання (якщо товари були реалізовані з гарантією).
3. Зобов'язання вважається виконаним, якщо у сторін договору немає жодних вимог (претензій). Будь-яке підприємство постійно має набір ще не виконаних чи не припинених зобов'язань.	Зобов'язання вважається виконаним, якщо воно оплачене.
4. Зобов'язання володіють виконавчою вартістю.	Виконавча вартість – це мінімальні витрати однієї сторони, що будуть прийняті іншою стороною для повного звільнення обох сторін від даного зобов'язання.
5. Зобов'язання можна поділити на зобов'язання за витратами (ресурсами) і зобов'язання за доходами.	Зобов'язання за ресурсами, як правило, передбачає витрачання готівки для виконання цього зобов'язання, а зобов'язання за доходами виконується після надходження готівки від іншої сторони.
6. Зобов'язання, яке не виконується з вини однієї із сторін, передає право вибору іншій стороні.	Наприклад, якщо розміщено замовлення на певні товари, а ці товари мають дефекти, то можна вибрати один з двох варіантів: припинити дію зобов'язання і виставити рекламацию на всю оплачену суму або прийняти некондиційні товари.

Продовження таблиці 1.1	
1	2
7. Зобов'язання або обмежені в часі, або безстрокові.	Як правило, більшість зобов'язань підприємства детерміновані в часі. Безстроковими є, наприклад, зобов'язання компанії перед акціонерами, оскільки акціонер має право на залишкові засоби компанії в будь-який момент у майбутньому.
8. Організацію можна подати як сукупність зобов'язань.	Одна група зобов'язань обумовлена кредиторами, друга – визначається типом бізнесу, третя – пов'язана з виробничим процесом, четверта – з обсягом випуску продукції.
9. Зобов'язання можна співставляти або за рішеннями, або за часом.	Співставлення зобов'язань за рішеннями дає можливість розрахувати чисту вигоду, оскільки після вирахування зобов'язань за витратами із доходних зобов'язань, отримують прибуток, що сформувався в результаті відповідного рішення. Співставлення зобов'язань за часом відбувається у тих випадках, коли вартість зобов'язань, взятих з метою одержання доходних зобов'язань, розподіляється за певними періодами (в традиційному обліку –1 фінансовий рік). Чиста сумарна вартість зобов'язань, що співставляються за часом, дає величину прибутку чи збитку за даний період.
10. Зобов'язання оцінюється з точки зору зміни готівки підприємства в результаті прийняття цього зобов'язання.	Зобов'язання виникає в результаті реалізації альтернативних можливостей. Кожна можливість оцінюється, виходячи з можливого прибутку чи збитку, що можуть бути отримані внаслідок її використання. Це прирівнюється до зміни готівки на підприємстві, отриманої в результаті реалізації даної можливості.

Правильне визначення поняття «зобов'язання» як такого є дуже важливим, оскільки залежно від нього заборгованість або може, або не може бути визнана і відображена в бухгалтерському обліку і звітності як зобов'язання.

З цією метою окрім законодавчих актів доцільно звернутись до словників, а також до поглядів вітчизняних і зарубіжних вчених (табл. 1. 2).

Як таблиці 1.2 бачимо, визначення терміну «зобов'язання» на обліковій мові практично не різняться, проте воно є вужчим, ніж у цивільно-правовому законодавстві, оскільки зі сторони бухгалтерського обліку одним із учасників зобов'язань повинна виступати юридична особа як суб'єкт обліку.

Петрук О.М. вважає, що поняття зобов'язань як з юридичної точки зору, так і з облікової є тотожними. Зокрема, він вказує, що «...в бухгалтерському обліку відображаються зобов'язання, які за своєю природою є правовими, тобто в обліку і праві ці поняття тотожні. За умови, що в бухгалтерському обліку відображаються всі складові двостороннього

правового зобов'язання, ми робимо висновок, що воно також обліковується. Так, облік обов'язку продавця поставити продукцію, та облік обов'язку покупця оплатити її, дорівнює повноцінному поняттю зобов'язання в праві»[56, с.74].

Таблиця 1.2

Визначення поняття «зобов'язання»[56, с.229].

№ п/п	Джерело	Визначення
1	2	3
1	Голов С. Ф.	Зобов'язання – оформлені договором відносини між різними суб'єктами, згідно з якими одна зі сторін зобов'язана здійснювати певні дії на користь іншої, або утриматись від небажаних для неї дій
2	Бутинець Ф.Ф., Олійник О.В., Шигун М.М., Шулепова С.М.	Зобов'язання – це борги (заборгованість) підприємства, які виникають внаслідок придбання товарів та послуг в кредит, або кредити, які підприємство отримує для свого фінансування
3	Лучко М.Р., Бенько І.Д.	Зобов'язання є юридично регламентованим обов'язком компанії щодо виплати грошей і надання товарів, робіт і послуг, які виникли в результаті минулих подій
4	Бутинець Т.А., Чижевська Л.В., Береза С.Л.	Зобов'язання – це борги чи інші зобов'язання підприємства. Вони виникають, головним чином, через придбання товарів та послуг в кредит, чи кредитів, які отримує підприємство для свого фінансування
5	Б. Нидлз, Х. Андерсон, Д. Колдуелл	Зобов'язання (liabilities) виникають в результаті здійснення фірмою різних угод і є юридичною основою для наступних платежів за товари чи надані послуги
6	Велш Глен А., Шорт Даніел Г.	Зобов'язання – це борги чи інші зобов'язання підприємства. Зобов'язання визнають як можливі майбутні пожертвування економічними вигодами

Отже, в широкому розумінні зобов'язання – це обов'язок однієї сторони здійснювати або не здійснювати певні дії щодо іншої.

На нашу думку, визначення поняття «зобов'язання» як категорії бухгалтерського обліку доцільно було б сформулювати наступним чином: зобов'язання – це теперішня, визначена в вартісному виразі і юридично регламентована заборгованість підприємства, яка є наслідком минулих подій і погашення якої, як очікується, спричинить вибуття з підприємства ресурсів, що втілюють у собі економічні вигоди.

З вище наведеного можна зробити висновок, що обов'язки підприємства розглядаються як його зобов'язання, якщо вони:

- ✚ існують на даний момент і є наслідком минулих господарських операцій (наприклад, придбання товарів чи послуг) або подій (понесені чи такі, що передбачають збитки, за які підприємство несе відповідальність);
- ✚ пов'язані з необхідністю майбутніх платежів з метою збереження господарських зв'язків підприємства або із здійсненням нормальної підприємницької діяльності;
- ✚ мають бути виконані неминуче. Економічні наслідки невиконання зобов'язання, наприклад у зв'язку зі штрафними санкціями, не дадуть підприємству можливості уникнути вибуття ресурсів на користь іншої сторони;
- ✚ мають визначений строк виконання, хоча точна дата може бути невідомою;
- ✚ прийняті відносно суб'єктів (юридичних чи фізичних осіб або їх групи), які можуть бути ідентифіковані якщо не в момент прийняття зобов'язання, то в момент його виконання.

Зобов'язання визнається і відображається у бухгалтерському обліку за умови, якщо:

- його оцінка може бути достовірно визначена;
- існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок його погашення [14, с. 360].

Організація та ведення обліку зобов'язань і правильне відображення їх у фінансовій звітності залежить від того, наскільки правильно здійснено класифікацію зобов'язань та вибрано класифікаційні ознаки.

За відношенням до балансу виділяються наступні групи зобов'язань: довгострокові зобов'язання і забезпечення, поточні зобов'язання і забезпечення, зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття.

Зауважимо, що класифікація зобов'язань суттєво змінилася після прийняття НП(С)БО 1, зокрема, доходи майбутніх періодів нині не є окремим розділом у формі 1 Баланс (Звіт про фінансовий стан).

Порядок класифікації зобов'язань відповідно до П(С)БО 11 «Зобов'язання» [61] зображено на рис. 1.1.

Довгострокові зобов'язання – всі зобов'язання, які не є поточними зобов'язаннями, а саме не будуть погашенні протягом операційного циклу підприємства або протягом дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу.

Вони виступають основним джерелом формування капітальних інвестицій. Визначення довгострокових зобов'язань в НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» за своєю суттю надто загальне. На практиці до довгострокових відносять зобов'язання, термін погашення яких перевищує дванадцять місяців з дати балансу.

Згідно положення (стандарту) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» до довгострокових зобов'язань належить:

- Довгострокові позики;
- Довгострокові векселі видані;
- Довгострокові зобов'язання за облігаціями;
- Довгострокові зобов'язання з оренди;
- Відстрочені податкові зобов'язання;
- Інші довгострокові зобов'язання підприємства [61].

Рис. 1.1. Класифікація зобов'язань підприємства згідно П(С)БО 11 «Зобов'язання»

З рисунку 1.1 видно, що класифікація зобов'язань є досить об'ємною. Охарактеризуємо види зобов'язань більш детально.

Зазначимо, що довгострокові зобов'язання, на які нараховуються відсотки, відображаються в балансі за їх теперішньою вартістю. Визначення теперішньої вартості залежить від умов та виду зобов'язання.

Детальна класифікація довготермінових зобов'язань відображено на рис. 1.2.

Згідно рисунку видно, що довгострокові зобов'язання підприємства поділяють відповідно до їх класифікації в Плані рахунків бухгалтерського обліку.

Ще однією класифікацією зобов'язань є за можливістю оцінки, так зобов'язання поділяються на реальні та потенційні (умовні). Реальні зобов'язання виникають на основі договору, контракту, одержаного рахунка. Сума заборгованості за цими зобов'язаннями відома, зазначена у відповідних документах або розраховується за встановленими ставками, нормами, тарифами.

Реальними є довгострокові і поточні зобов'язання [38, с.134].

Отже, в результаті проведеного дослідження класифікації зобов'язань встановлено, що зобов'язання одночасно є об'єктом як бухгалтерського обліку, так і права. Кожна з наук вивчає зобов'язання із своєї сторони: право встановлює підстави виникнення зобов'язань і порядок здійснення угод, а бухгалтерський облік – документально відображає наслідки виконання умов конкретного договору, тобто веде облік угоди, як сукупності окремих операцій. Детальна класифікація зобов'язань дає можливість глибше зрозуміти їхню сутність, а також допомагає бухгалтерам і керівникам отримувати різнобічну інформацію про зобов'язання з метою їх оптимізації.

Рис. 1.2. Види довгострокових зобов'язань підприємства

Як зазначалося вище у додатку 1 до НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» також здійснена класифікація зобов'язань на довгострокові зобов'язання і забезпечення та поточні зобов'язання і забезпечення. Види довгострокових зобов'язань і забезпечень містять статті, узагальненні у розділі II пасиву Балансу «Довгострокові зобов'язання і забезпечення».

Характеристику статей довгострокових зобов'язань і забезпечень наведено в табл. 1.3.

Таблиця 1.3.

Класифікація довгострокових зобов'язань і забезпечень згідно
форми 1 Баланс (Звіт про фінансовий стан)
НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»

Стаття	Код рядка	Зміст
1	2	3
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення		
Відстрочені податкові зобов'язання	1500	Наводиться сума податків на прибуток, що підлягають сплаті в майбутніх періодах, яка визначається відповідно до Положення (стандарту) 17.
Довгострокові кредити банків	1510	Сума заборгованості підприємства банкам за отриманими від них позиками, яка не є поточним зобов'язанням
Інші довгострокові зобов'язання	1515	Наводиться сума довгострокової заборгованості підприємства, не включена в інші статті, в яких розкривається інформація про довгострокові зобов'язання, зокрема зобов'язання із залучення позикових коштів (крім кредитів банків), на які нараховуються відсотки.
Довгострокові забезпечення	1520	Відображаються нараховані у звітному періоді майбутні витрати та платежі (витрати на оплату майбутніх відпусток, гарантійні зобов'язання тощо), розмір яких на дату складання балансу може бути визначений тільки шляхом попередніх (прогнозних) оцінок. У разі якщо сума довгострокових виплат персоналу може бути визнана суттєвою, така інформація наводиться у додатковій статті «Довгострокові забезпечення витрат персоналу». До підсумку балансу включається загальна сума довгострокових забезпечень.

Продовження таблиці 1.3		
1	2	3
Цільове фінансування	1525	Наводиться сума залишку коштів цільового фінансування і цільових надходжень, які отримані з бюджету та з інших джерел, у тому числі коштів, вивільнених від оподаткування у зв'язку з наданням пільг з податку на прибуток підприємств.
Усього за розділом II	1595	Сума 1500+1510+1520+1525

У Плані рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій із змінами і доповненнями, внесеними наказами Міністерства фінансів України від 8 лютого 2014 року №48 зобов'язання розділені на два класи: «Довгострокові зобов'язання» – 5 клас рахунків і «Поточні зобов'язання» – 6 клас рахунків. До довгострокових зобов'язань відносяться ті, котрі підприємство не планує виконати протягом дванадцяти місяців з дати балансу чи протягом терміну, рівного тривалості операційного циклу, якщо він більший за рік. Відповідно, усі зобов'язання, що підприємство планує виконати в більш короткий термін, відносяться до поточних.

Оцінка зобов'язань відіграє значну роль при формуванні облікової політики підприємства. Застосування принципу обачності, що передбачає використання в бухгалтерському обліку методів оцінки, які повинні запобігати заниженню сум визнаних зобов'язань, є важливим при оцінці зобов'язань.

Залежно від виду зобов'язання оцінюються за сумою погашення або теперішньою вартістю.

Відмітимо, що саме поточні зобов'язання відображаються у Балансі за сумою погашення.

Теперішня вартість – дисконтована вартість майбутніх платежів (за вирахуванням очікуваного відшкодування), яка, як очікується, буде необхідна

для погашення зобов'язання в процесі звичайної діяльності підприємства [14, с.369].

Визначення теперішньої вартості залежить від умов та виду зобов'язання та базується на концепції теперішньої вартості грошей, тобто з урахуванням зміни вартості грошей у часі.

Теперішня вартість визначається наступним чином [14, с.369]:

$$PV = FV/(1+i)^n, \quad (1.1)$$

де PV – теперішня вартість;

FV – вартість майбутніх платежів;

i – ставка відсотка;

n – кількість періодів.

При застосуванні ануїтету – серії рівновеликих платежів, що здійснюються через однакові проміжки часу впродовж певного періоду, теперішня вартість ануїтету повинна розраховуватися так [14, с.369]:

$$PVA = A * (1-(1+i)^{-n})/i, \quad (1.2)$$

де A – ануїтет.

Як зазначалося вище, довгострокові зобов'язання, на які нараховуються відсотки, відображаються в Балансі за їх теперішньою вартістю.

Як зазначає Омецінська І.Я. розрахунки теперішньої вартості здійснюються за допомогою дисконтування. В свою чергу, дисконтування дозволяє привести вартість ресурсів підприємства, які будуть використані з метою погашення зобов'язань, до одного спільного часового знаменника. Необхідність в останньому пояснюється тим, що грошові ресурси, які є в наявності сьогодні, не будуть рівноцінними грошовим ресурсам, які очікується отримати в майбутньому, оскільки такі фактори, як інфляція, ризик, оборотність призводять до зміни вартості грошей у часі. Таким чином, теперішня вартість довготермінових зобов'язань завжди буде менша їх майбутньої вартості [47, с.342].

Дисконтуванню підлягають: суми довготермінових позик; суми довготермінових зобов'язань за облігаціями; суми довготермінових зобов'язань з оренди; суми довготермінових векселів.

Види зобов'язань за відповідною оцінкою відображення їх у Балансі відображено у таблиці 1.4.

Таблиця 1.4.

Оцінка зобов'язань на дату Балансу

Вид зобов'язань	Оцінка
1	2
Забезпечення	Облікова оцінка ресурсів (за вирахуванням суми очікуваного відшкодування), необхідних для погашення відповідного зобов'язання. Забезпечення на реструктуризацію оцінюється за сумою прямих витрат
Цільове фінансування	Оцінка за сумою коштів цільового фінансування
Довгострокові зобов'язання, на які нараховуються відсотки	Оцінка за теперішньою вартістю – дисконтованою сумою майбутніх платежів (за вирахуванням суми очікуваного відшкодування), яка, як очікується, буде потрібна для погашення зобов'язання
Поточні зобов'язання	Оцінка за сумою погашення – недисконтованою сумою грошових коштів або їх еквівалентів, яку, як очікується, буде сплачено для погашення зобов'язання
Доходи майбутніх періодів	Оцінка за справедливою вартістю активів, що отриманні або підлягають отриманню

Отже, обрання критеріїв класифікації зобов'язань загалом, та довготермінових зокрема, є компетенцією кожного суб'єкта господарювання. Адміністративний персонал підприємства має визначитись, за якими критеріями слід класифікувати зобов'язання, яка інформація про них необхідна саме цьому підприємству, щоб мати змогу ухвалювати адекватні управлінські рішення та забезпечувати аналітиків достатньо аналітичною інформацією про такий вид пасивів.

1.2. Нормативно-правове регулювання обліку довгострокових зобов'язань

За період реформування системи бухгалтерського обліку, яка розпочалась на початку тисячоліття, створювалась законодавча база, яка б відповідає вимогам ринкової економіки, сучасного власника та державній політиці інтеграції країни у світове співтовариство.

До сьогодні в Україні розробляється та постійно удосконалюється послідовна, логічна ієрархія нормативних актів з регламентації ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності.

Під обліковим законодавством розуміють сукупність правових актів та окремих обліково-правових норм, які регулюють бухгалтерський облік.

Система нормативного регулювання бухгалтерського обліку в Україні представлена п'ятьма рівнями, кожен з яких охоплює ряд документів (див. рис. 1.5) [9, с.20].

Сучасна національна система бухгалтерського обліку динамічно розвивається й на сьогоднішній день складається з підсистем, які можна згрупувати за ознакою регуляторного органу, що встановлює порядок ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності. На сьогоднішній день суб'єктами нормативного регулювання обліку є кабінет Міністрів, Міністерство фінансів, Державний комітет статистики, Державна податкова служба, Національний банк та інші державні органи.

Державне регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні здійснюється з метою:

- ✚ створення єдиних правил ведення бухгалтерською обліку та складання фінансової звітності, які є обов'язковими для всіх підприємств, гарантують і захищають інтереси користувачів;
- ✚ удосконалення бухгалтерського обліку та фінансової звітності [9, с.22].

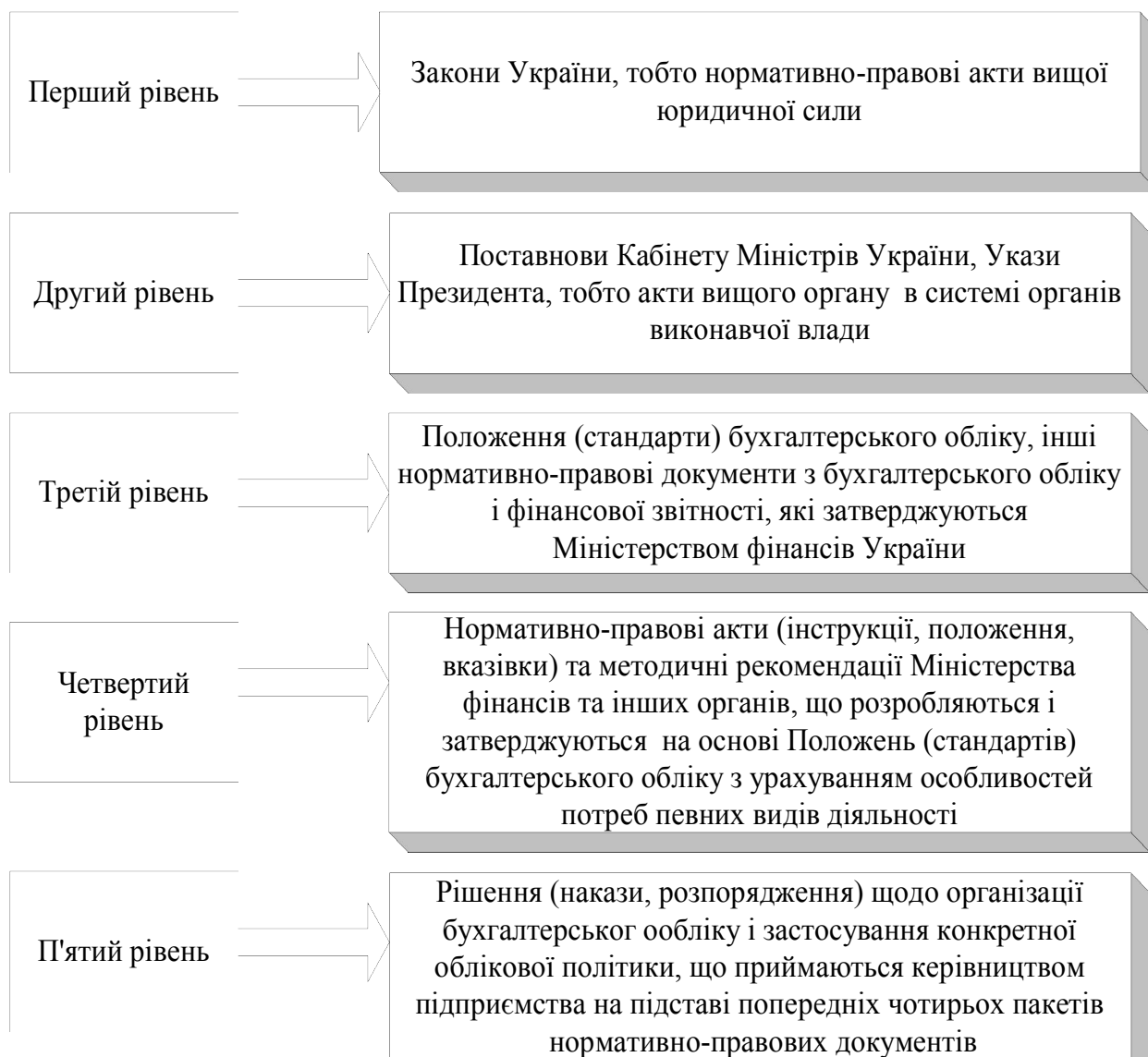

Рис. 1.5. Рівні нормативного регулювання бухгалтерського обліку [9, с.20].

Нормативно-правова база щодо обліку довготермінових зобов'язань включає наступні нормативні акти:

- Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV (із змінами та доповненнями);
- Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 р. № 3480-IV (із змінами та доповненнями) [27];
- Закон України «Про обіг векселів в Україні» від 5.04.2001 р. № 2374-III [24];

- Господарський кодекс України прийнятий 16 січня 2003 р. № 436-IV [15];
- Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV [73];
- НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. – дається визначення зобов'язання, визначаються вимоги до визнання розкриття зобов'язань [59];
- П(С)БО 11 «Зобов'язання» затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. – визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про зобов'язання та її розкриття у фінансовій звітності [61];
- П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» затверджено наказом Міністерства фінансів України від – наводиться визначення фінансових інструментів, фінансових зобов'язань, які включають фінансові зобов'язання для перепродажу та інші фінансові зобов'язання, умови їх визнання, оцінки та розкриття інформації у Примітках до фінансової звітності [62];
- П(С)БО 14 «Оренда» затверджено наказом Міністерства фінансів України від – наводиться порядок оцінки мінімальних орендних платежів з обліку зобов'язання орендаря за фінансовою орендою [63];
- П(С)БО 17 «Податок на прибуток» затверджено наказом Міністерства фінансів України від – стандарт визначає умови визнання зобов'язань підприємства з податку на прибуток, їх оцінку та відображення у фінансовій звітності [64];
- Методичні рекомендації про застосування реєстрів бухгалтерського обліку, затвердженими наказом Міністерства фінансів України від 29.12.2000 р. №356;
- Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств

і організацій, затвердженою наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999р №291 [30];

- Інші законодавчі та нормативні документи.

Основним нормативним актом, що регулює бухгалтерський облік та фінансову звітність є Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV. Досить значущими для ведення бухгалтерського обліку довгострокових зобов'язань є Положення (стандарти) бухгалтерського обліку.

Для упорядкування змісту економічної інформації про господарські засоби та джерела їх утворення, господарські процеси, забезпечення власників та інших зацікавлених користувачів достатньою інформацією, необхідною для планування, нормування, управління та контролю за виконанням завдань, а також для правильної та чіткої побудови й організації бухгалтерського обліку потрібно знати характеристику кожного рахунку. Виконання даної процедури є важливим завданням Плану рахунків бухгалтерського обліку.

План рахунків є переліком рахунків і схем реєстрації та групування на них фактів господарського життя у бухгалтерському обліку і є обов'язковим для всіх підприємств. Так, для обліку довгострокових зобов'язань призначений 5 клас рахунків «Довгострокові зобов'язання» (табл.1.6).

Таблиця 1.6

Класифікація рахунків 5 класу «Довгострокові зобов'язання» [30];

Шифр рахунка	Назва рахунка	Характеристика рахунка
1	2	3
50	Довгострокові позики	Ведеться облік розрахунків за довгостроковими позиками банків та іншими залученими позиковими коштами у інших осіб, які не є поточним зобов'язанням.
51	Довгострокові векселі видані	Ведеться облік розрахунків з постачальниками, підрядниками та іншими кредиторами за матеріальні цінності, виконані роботи, отримані послуги та за іншими операціями, заборгованість за якими забезпечена виданими векселями та не є поточним зобов'язанням.

52	Довгострокові зобов'язання за облігаціями	Призначено для обліку розрахунків з іншими особами за випущеними та сплаченими власними облігаціями строком погашення більше дванадцяти місяців з дати балансу.
53	Довгострокові зобов'язання з оренди	Призначений для узагальнення інформації про стан розрахунків з орендодавцями за необоротні активи, передані на умовах довгострокової оренди, а також за оборотні матеріальні активи, кошти та цінні папери, отримані за договором оренди цілісного майнового комплексу.
54	Відстрочені податкові зобов'язання	Ведеться облік суми податків на прибуток, які сплачуватимуться в наступних періодах внаслідок виникнення тимчасової різниці між балансовою вартістю активів або зобов'язань та оцінкою цих активів або зобов'язань, яка використовується з метою оподаткування.
55	Інші довгострокові зобов'язання	Призначено для узагальнення інформації про розрахунки з іншими кредиторами та за іншими операціями, заборгованість за якими не є поточним зобов'язанням та облік яких не відображається на решті рахунках класу 5 «Довгострокові зобов'язання». Зокрема, на цьому рахунку відображається відстрочена відповідно до законодавства заборгованість з податків, зборів (обов'язкових платежів), фінансова допомога на зворотній основі тощо.

Інструкція про застосування Плану рахунків спрямована на забезпечення єдності відображення однорідних за змістом господарських операцій на відповідних синтетичних рахунках та їх субрахунках. В Інструкції наведено коротку характеристику та призначення синтетичних рахунків і субрахунків, а також типові схеми реєстрації та групування інформації про господарські операції (кореспонденції рахунків першого порядку) [30].

Порядок ведення аналітичного обліку та кореспонденції рахунків, що не наведені в Інструкції, встановлюється підприємством, виходячи з норм Інструкції, Положень (стандартів) бухгалтерського обліку, інших нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку, а також потреб управління.

Ведення аналітичного обліку спрямоване на забезпечення кількісно-сумовими та якісними (марка, сорт, розмір) даними в натуральному та вартісному вимірниках про наявність і рух об'єктів обліку, а також про місця зберігання й матеріально відповідальних осіб.

Описане вище нормативно-правове забезпечення обліку довгострокових зобов'язань дає змогу зробити висновки, що основними завданнями організації бухгалтерського обліку довгострокових зобов'язань є наступне:

- чітке документування розрахунків;
- своєчасна та повна реєстрація даних первинного обліку в регістрах;
- правдиве відображення інформації щодо зобов'язань в звітності та примітках до неї.

Слід відмітити, що кожен елемент довгострокових зобов'язань має свої специфічні завдання організації обліку.

Так, організація обліку розрахунків з банком по довгострокових зобов'язаннях повинна забезпечити контроль за одержанням та своєчасним погашенням позик банків.

Етапи організації бухгалтерського обліку тісно пов'язані між собою та повністю залежать від якості первинних даних, відображених в документах.

Кваліфікованому фахівцю потрібні знання з організації обліку довгострокових зобов'язань, щоб організувати їх синтетичний та аналітичний облік. Йому потрібно знати, які для цього потрібно використовувати первинні документи, яких термінів нарахування і сплати боргів слід дотримуватися, які для цього виконувати облікові процедури та у якій обов'язковій послідовності. У зв'язку з цим необхідно правильно організувати бухгалтерський облік, який допоможе в прийнятті управлінських рішень. Для цього на підприємстві здійснюється вибір системи певних способів та прийомів, в основі яких лежать документування, інвентаризація, використання синтетичних та аналітичних рахунків, оцінка зобов'язань, бухгалтерський баланс та звітність. Все ці складові ведення бухгалтерського обліку формують облікову політику підприємства та фіксуються в Наказі «Про організацію бухгалтерського обліку та облікову політику підприємства».

Оскільки одним із рівнів нормативно-правового регулювання обліку довготермінових зобов'язань є рівень підприємства, то, вважаємо, що в даному наказі повинні врегульовуватись питання відображення з обліку зобов'язань, якими є:

- ❖ зазначення строків проведення інвентаризації зобов'язань підприємства;
- ❖ первинні документи з обліку зобов'язань та графік їх документообігу;
- ❖ перелік субрахунків та аналітичних рахунків, необхідних для
- ❖ відображення в бухгалтерському обліку операцій з зобов'язаннями.

Усі господарські операції, пов'язані з виникненням та погашенням довгострокових зобов'язань повинні бути належним чином задокументовані. Основні документи та реєстри, що застосовуються при обліку довгострокових зобов'язань (на нашу думку, також можуть бути відображені в даному наказі чи у додатку до нього), наведені в таблиці 1.7.

Таблиця 1.7

Основні документи та реєстри, що застосовуються при обліку
довгострокових зобов'язань

Вид зобов'язань	Підстави для відображення в обліку	Синтетичний облік	Аналітичний облік
1	2	3	4
50 «Довгострокові позики»	Договір позики, бухгалтерські довідки-розрахунки, виписки банку про надходження та погашення позики	Журнал 2, розділ 1	Журнал 2, розділ 3 «Аналітичні дані до рахунка 50»
51 «Довгострокові векселі видані»	Договори, реєстри векселів виданих	Журнал 3, розділ 1	За вексями виданими
52 «Довгострокові зобов'язання за облігаціями»	Рішення про випуск облігацій, виписка з реєстру випуску, документи на отримання активів за продані та про розрахунки за викупленими облігаціями	Журнал 3, розділ 2	За кожним випуском облігації

Продовження таблиці 1.7			
1	2	3	
53 «Довгострокові зобов'язання з оренди»	Договір фінансової оренди з розрахунком плати за устаткування та фінансових витрат, виписки банку про розрахунки, бухгалтерські довідки-розрахунки	Журнал 3, розділ 2	За кожним договором
54 «Відстрочені податкові зобов'язання»	Бухгалтерські довідки-розрахунки	Журнал 3, розділ 2	
55 «Інші довгострокові зобов'язання»	Договори про відстрочку зобов'язань за податками та внесками до фондів, договори про фінансову допомогу, акти звірки зобов'язань, бухгалтерські довідки-розрахунки	Журнал 3, розділ 2	За видами зобов'язань

На підприємстві також повинен бути організований поточний контроль погашення зобов'язань, що полягає у щоденному перегляді виписок банку, а також записів у реєстри бухгалтерського обліку.

В ТОВ «Тернофарм» в наказі «Про організацію бухгалтерського обліку та облікову політику підприємства» наводяться основні положення бухгалтерського обліку, які забезпечують його незмінність протягом поточного року. Додатком до наказу є розроблений підприємством робочий план рахунків та номенклатура справ. Для обліку довгострокових зобов'язань робочим планом рахунків ТОВ «Тернофарм» передбачено рахунки 5 класу «Довгострокові зобов'язання».

В Наказі «Про організацію бухгалтерського обліку та облікову політику підприємства» ТОВ «Тернофарм» щодо довгострокових зобов'язань зазначено тільки те, що з метою підтвердження реальності фінансової звітності проводиться інвентаризація. Цей процес здійснюється один раз на рік перед поданням фінансової звітності не раніше, ніж за два місяці до кінця звітного року спеціально створеною комісією з трьох осіб.

Вважаємо, що хоча частка довгострокових зобов'язань у структурі пасивів даного підприємства є значна, проте доцільно було б призначити відповідальну особу, яка б контролювала зміни у пасивах підприємства, вчасні розрахунки як за довгостроковими, так і поточними зобов'язаннями.

Отже, якість відображених даних щодо довгострокових зобов'язань в бухгалтерському обліку буде більш високою за дотримання нормативно-правових документів: законів України, Положень (стандартів) бухгалтерського обліку, Інструкції із застосування Плану рахунків інше.

Важливим, на нашу думку, є відображення в наказі «Про організацію бухгалтерського обліку та облікову політику підприємства» відповідних даних щодо організації та методики ведення бухгалтерського обліку довгострокових зобов'язань.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Дослідження законодавчих, нормативно-правових документів, праць вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів щодо економічної природи зобов'язань, їхньої структури та оцінки дає змогу зробити такі висновки:

1. При дослідженні економічної суті зобов'язань виявлено різне тлумачення цього терміна з правової й облікової точок зору. Різні тлумачення терміна «зобов'язання» в правовому й обліковому полі спричинили невідповідність сфер його застосування в названих галузях науки. Визначення зобов'язань, що наводяться в Положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку, має бути таким: це теперішня, визнана підприємством та визначена у вартісному вираженні заборгованість перед іншими фізичними та юридичними особами, яка є наслідком минулих подій і погашення якої як очікується, спричинить вибуття з підприємства ресурсів. Що втілюють у собі економічні вигоди.

2. Згідно П(С)БО 11 «Зобов'язання» довгостроковим є зобов'язання на яке нараховуються відсотки та яке підлягає погашенню протягом дванадцяти

місяців з дати балансу, якщо первісний термін погашення був більше ніж дванадцять місяців та до затвердження фінансової звітності існує угода про переоформлення цього зобов'язання на довгострокове. До довгострокових зобов'язань належать: довгострокові кредити банків, інші довгострокові фінансові зобов'язання; відстрочені податкові зобов'язання та інші довгострокові зобов'язання.

3. Завданнями обліку довготермінових залучених засобів є насамперед точне визначення їх сум в будь-який період часу, контроль за правильним використанням цих засобів та своєчасністю погашення довготермінових зобов'язань. Важливу роль в організації обліку довготермінових зобов'язань відіграє правильне їх відображення в балансі з метою уникнення подачі користувачам звітної інформації викривлених даних.

4. Аналіз нормативно-правових документів України, які регулюють облік довгострокових зобов'язань показав, що існує ряд неузгодженостей між ними щодо обліку таких пасивів. Хоча, в національних та міжнародних стандартах бухгалтерського обліку зобов'язання, зокрема довгострокові, трактуються однаково, оскільки національні стандарти бухгалтерського обліку значною мірою ґрунтуються на міжнародних стандартах. Проте існують певні розбіжності щодо складу довгострокових зобов'язань, зумовлено історичним розвитком країн, встановленими принципами бухгалтерського обліку та станом фінансового ринку.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ОБЛІКУ ТА АУДИТУ ДОВГОСТРОКОВОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Методика обліку довгострокової заборгованості

У сучасних умовах зобов'язання виступають одним з основних джерел фінансування діяльності, тому від управління ними залежить ефективне функціонування суб'єкта господарювання.

Згідно положення (стандарту) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» до довгострокових зобов'язань належить:

- Довгострокові позики;
- Довгострокові векселі видані;
- Довгострокові зобов'язання за облігаціями;
- Довгострокові зобов'язання з оренди;
- Відстрочені податкові зобов'язання;
- Інші довгострокові зобов'язання підприємства [61].

Розглянемо кожен з видів довгострокових зобов'язань більш детально.

Кредит є першим і найпоширенішим видом позикового капіталу. Як стверджує Л. Волинець, «...користуватися кредитом підприємствам зручно і вигідно. Кредит допомагає зробити крок вперед, вивести підприємство на новий виток розвитку, а також дає можливість розвивати свою справу». Проте не всі суб'єкти господарювання використовують кредит в своїй діяльності. Багато хто розраховує тільки на себе і проявляє обережність у відносинах з кредиторами [51, с.652].

Першим кроком до реєстрації зобов'язання за кредитами є питання його визнання. Заборгованість підприємства за кредитами буде визнана зобов'язаннями за дотримання двох умов, що визначенні в П(С)БО №11 «Зобов'язання» [61]:

 їх оцінка може бути достовірно визначена;

✚ існує ймовірність зменшення економічних вигод внаслідок їх погашення.

Кредити можуть бути короткостроковими та довгостроковими.

Відповідно до П(С)БО 11 «Зобов'язання» довгострокове зобов'язання за кредитною угодою вважається довгостроковим, якщо:

- ✚ позикодавець до затвердження фінансової звітності погодився не вимагати погашення зобов'язання внаслідок порушення;
- ✚ не очікується виникнення подальших порушень кредитної угоди протягом дванадцяти місяців з дати балансу [50, с.93].

У ринковій економіці основною формою кредиту є банківський кредит. Банківський кредит – це форма кредиту, за якою грошові кошти надаються в позику банками. Комерційні банки, що мають ліцензію НБУ, є головною ланкою кредитної системи; вони одночасно виступають у ролі покупця і продавця наявних у суспільства тимчасово вільних коштів [8, с. 403].

Процедура отримання кредиту складається з таких етапів [14, с.448]:

- 1) підготовчий (переговори про форми та умови отримання кредиту, підготовка документації, необхідної для отримання кредиту);
- 2) розгляд банком можливості кредитування (аналіз фінансового стану потенційного позичальника, ознайомлення з предметом застави);
- 3) підготовка і підписання кредитного договору та документів, пов'язаних із забезпеченням його виконання.

Перелік документів, необхідних для отримання кредиту, виглядає наступним чином:

1. Заявка, на отримання кредиту;
2. Анкета підприємства з основними показниками діяльності;
3. Копії статутних документів;
4. Копія свідоцтва про державну реєстрацію;
5. Копії ліцензій, передбачених законодавством;
6. Техніко-економічне обґрунтування отримання кредиту;
7. Копії контрактів, які стосуються необхідності отримання кредиту;

8. Завірений в органах статистики Баланс (Звіт про фінансовий стан) на останню звітну дату, Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід), а також річні фінансові звіти за останніх три роки;

9. Документи, які стосуються забезпечення кредиту (застава майна, гарантії, страхові поліси);

10. Довідки з обслуговуючих банків про наявність рахунків позичальника, наявності або відсутності заборгованості за кредитами.

Згідно із Положенням «Про кредитування» взаємовідносини між банком і позичальником регламентуються кредитним договором, що укладається у письмовій формі. У кредитному договорі визначаються права, обов'язки та відповідальність сторін, які не можуть бути змінені в односторонньому порядку. За кредитним договором банк бере на себе зобов'язання надати у розпорядження позичальника на узгоджений термін певну суму коштів, а позичальник бере на себе зобов'язання використати кошти на цілі, обумовлені договором, повернути банку основну суму боргу і відсотки в узгоджений строк, а також сплатити збори і комісійні, пов'язані з отриманням кредиту [70, с.319].

З вище наведеного бачимо, що кількість необхідних документів для отримання кредиту є значною, що ускладнює процедуру отримання кредиту, яка окрім того є і недешевою справою (експертна оцінка заставного майна та його страхування, послуги нотаріуса, комісія банку тощо).

На нашу думку цей перелік можна суттєво скоротити, оскільки баланс є своєрідним «дзеркалом» підприємства і за його допомогою можна отримати достатню інформацію про фінансовий та економічний стан підприємства, зокрема, про фінансові результати діяльності підприємства, його стійкість, об'єм кредиторської і дебіторської заборгованості, борги за позиками банків тощо.

За строками користування банківські кредити поділяють на:

- короткострокові (до 1 року);
- середньострокові (до 3 років);
- довгострокові (понад 3 роки).

Кожному з цих видів банківського кредиту притаманні конкретні ознаки, організаційні способи надання позик та їх погашення.

Короткострокові кредити надаються банками позичальникам на цілі поточної господарської діяльності у разі виникнення у них тимчасових фінансових труднощів у зв'язку із витратами, які не забезпечені надходженнями коштів у відповідному періоді.

Середньострокові кредити надаються на оплату обладнання, на поточні витрати, фінансування капітальних вкладень.

Довгострокові кредити надаються банками позичальникам для формування основних засобів. Об'єктами кредитування при цьому є капітальні витрати на реконструкцію, модернізацію та розширення вже діючих основних засобів, на нове будівництво, приватизацію та інше.

На жаль, немає спеціального положення бухгалтерського обліку, яке б регулювало порядок обліку довгострокових зобов'язань. Проте в тій чи іншій мірі методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про довготермінові зобов'язання підприємства та розкриття її у фінансовій звітності визначають: П(С)БО 11 «Зобов'язання»; П(С)БО 12 «Інвестиції»; П(С)БО 13 «Фінансові інструменти»; П(С)БО 14 «Оренда»; П(С)БО 17 «Податок на прибуток»; П(С)БО 18 «Будівельні контракти».

Облік розрахунків за довгостроковими позиками банків та іншими залученими позиковими коштами, що не є поточними зобов'язаннями, ведеться на рахунку 50 «Довгострокові позики». За кредитом рахунка 50 «Довгострокові позики» відображаються суми одержаних довгострокових позик, а також переведення до їх складу короткострокових (відстрочених) позик, за дебетом – погашення заборгованості за ними та переведення до поточної заборгованості за довгостроковими зобов'язаннями.

Рахунок 50 «Довгострокові позики» має такі субрахунки:

- 50.1 «Довгострокові кредити банків у національній валюті»;
- 50.2 «Довгострокові кредити банків в іноземній валюті»;
- 50.3 «Відстрочені довгострокові кредити банків у національній валюті»;

- 50.4 «Відстрочені довгострокові кредити банків в іноземній валюті»;
- 50.5 «Інші довгострокові позики в національній валюті»;
- 50.6 «Інші довгострокові позики в іноземній валюті».

На субрахунках 50.1 і 50.2 ведеться облік заборгованості за наданий вітчизняними та зарубіжними банками кредит; на субрахунках 50.3 і 50.4 – за простроченими кредитами, наданими вітчизняними та зарубіжними банками; на субрахунках 50.5 і 50.6 – залучених кредитів банківських організацій.

Аналітичний облік довгострокових позик ведеться за позикодавцями (банками) у розрізі кожного кредиту (позики) окремо та строками погашення кредиту (позик).

Довгострокові зобов'язання відображаються у Балансі підприємства за теперішньою вартістю.

Для обліку витрат підприємства, пов'язаних з нарахуванням відсотків та витрат, здійснених в процесі оформлення кредитного договору застосовується рахунок 95 «Фінансові витрати», який має такі субрахунки:

- 95.1 «Відсотки за кредит»;
- 95.2 «Інші фінансові витрати».

На нашу думку, з метою отримання оперативної інформації щодо сум нарахованих відсотків за довго-, середньо- та короткотерміновими кредитами банків необхідно виділити три аналітичні рахунки до субрахунка 951 «Відсотки за кредит»:

- «Відсотки за довготерміновий кредит»;
- «Відсотки за середньотерміновий кредит»;
- «Відсотки за короткотерміновий кредит».

Для визначення заборгованості за нарахованими відсотками застосовується рахунок 68.4 «Розрахунки за нарахованими відсотками». Відсотки за користування кредитними коштами, незалежно від того, на яких умовах банком визначені їх нарахування і сплата, є окремим видом зобов'язань і, відповідно до п. 27 П(С)БО 16 «Витрати», підлягають включенню до складу фінансових витрат.

Погашення заборгованості за кредитом здійснюється позичальником в тій самій валюті, в якій було надано кредит. Сплату відсотків за користування кредитом позичальник має право здійснювати за кредитними договорами в іноземній валюті, як у валюті кредиту, так і національній валюті України, якщо це передбачено умовами кредитного договору.

За несвоєчасне погашення кредиту чи сплату позичальником відсотків за кредит банку передбачають у кредитних договорах штрафну санкцію у вигляді пені, розмір якої визначається за угодою сторін.

У бухгалтерському обліку сума пені за несвоєчасне повернення кредиту чи сплату відсотків за користування кредитом відображається на субрахунку 948 «Визнані штрафи, пені, неустойки» рахунка 94 «Інші витрати операційної діяльності».

Відображення в бухгалтерському обліку господарської операції по отриманню кредиту банку проводиться на основі кредитного договору і виписки банку. При нарахуванні і сплаті відсотків за кредит крім названих документів необхідним ще є розрахунок бухгалтерії та платіжне доручення. Повернення кредиту відбувається на основі кредитного договору, виписки банку та платіжного доручення [68, с. 327].

Синтетичний облік довгострокових позик (кредит рахунку 50) ведеться в журналі 2, окремо за рахунком 50 – розділ I, за рахунком 60 – розділ II. В обох розділах записи робляться на основі виписок банку з кредиту рахунків 50 чи 60 у дебет різних рахунків (14, 15, 30, 31, 37, 50, 51, 53, 60, 91, 92, 93, 94, 33, 35, 45, 48, 61, 62, 63, 64, 65, 68, 95, 99). У розділі I журналу 2 відображено отримання підприємством довгострокового кредиту. У розділі II – отримання короткострокової позики на тимчасові потреби підприємства (придбання сировини, матеріалів).

Аналітичний облік довгострокових кредитів банків ведеться за позикодавцями (банками) у розрізі кожного кредиту (позики) окремо та строками їх погашення. Аналітичний облік ведуть в оборотній відомості (розділ III журналу 2), де відображають позики в розрізі субрахунків, банків,

строків погашення позик, сальдо на початок місяця, дебетовий і кредитовий оборот, сальдо на кінець місяця, нараховані проценти за позики за звітний період і з початку року.

Заборгованість підприємства за довготерміновими кредитами банків відображається в Балансі у рядку 1510 II розділу пасиву.

Відсотки як за короткотерміновий кредит, так і за довготерміновий відносять до поточних зобов'язань, для цього у Плані рахунків для їх обліку передбачений рахунок 68 «Розрахунки за іншими операціями».

Кредити банків потребують суворого контролю за їх станом та рухом з метою забезпечення фінансової стійкості підприємств. Тому необхідна детальна інформація по кожному кредиту, про їх суму, терміни повернення, напрямки використання, нараховані відсотки за користування кредитом. Тому вважаємо, що надані пропозиції щодо удосконалення обліку банківських кредитів можуть бути враховані при внесенні змін до нормативних документів та у деякій мірі допоможуть у роботі бухгалтерам-практикам.

В ТОВ «Тернофарм» заборгованість за довгостроковими кредитами банків на 31.12.2017 року становила 17 млн. грн. За 2018 рік підприємством було погашено кредиту на 1 млн. грн. і заборгованість за довгостроковими кредитами на 31.12.2018 року становила 16 млн. грн.

Зазначимо, що важливим видом зобов'язань є довгострокові векселі видані. Довгострокові векселі до сплати використовуються для фінансування довгострокових проектів фірми, як і облігації. Тобто за своєю природою довгострокові облігації і довгострокові векселі аналогічні, але останні не мають обігу на біржовому ринку цінних паперів. На відміну від облігацій, які випускаються в основному великими корпораціями, довгострокові векселі видаються невеликими корпораціями або некорпоративними підприємствами. Крім цього кошти, які залучаються з допомогою довгострокових векселів можуть бути використані позичальником на різні господарські потреби.

Термін дії довгострокових векселів, на відміну від короткострокових, більше одного року. Виписування векселів підприємствами відбувається, коли вони позичають грошові кошти в банку (фінансові векселі) або купують товари чи отримують послуги в кредит (комерційні або торгові векселі).

Довгострокові векселі, в більшості випадків, оформляються кредитними угодами, в яких визначаються зобов'язання боржника по відношенню до погашення суми заборгованості, терміни погашення, можливість одноразового погашення суми кредиту або частинами тощо. В зарубіжній практиці широко використовуються заставні (забезпечені) векселі, які забезпечуються активами і використовуються при купівлі підприємствами нерухомості та інших основних засобів. Застава оформляється окремим документом, який є додатком до відповідної кредитної угоди.

В обліку довгострокові векселі до сплати відображаються за їх номінальною вартістю. Заборгованість по довгострокових векселях переважно погашається періодично на протязі терміну дії векселя. Кожна виплата включає відсоток до залишку несплаченої суми заборгованості і суму зменшення заборгованості по векселю. Сума відсотків зменшується в кожному періоді, оскільки відбувається зменшення основної суми заборгованості по векселю. У той же час, чим довший термін користування грошима, тим більша сума витрат на сплату відсотків. Для надавачів кредитів ці відсотки є, відповідно, доходами.

При розрахунку суми відсотків по векселю необхідно основну суму заборгованості по векселю помножити на ставку відсотків і час користування кредитом. Відсотки по векселю є витратами того періоду, в якому використовувались кредитні ресурси, що вимагає нарахування і відображення відсотків по векселю в обліку і звітності, незалежно від самого факту сплати грошей.

Облік векселів, виданий відповідно до строків платежів за ними, ведеться на рахунках 51 «Довгострокові векселі видані» або 62 «Короткострокові векселі

видані». До цих рахунків передбачені субрахунки, на яких обліковуються довгострокові або короткострокові векселі в національній та іноземній валюті

На рахунку 51 «Довгострокові векселі видані» ведуть облік розрахунків з постачальниками, підрядниками, іншими кредиторами за матеріальні цінності, виконані роботи, отримані послуги та за іншими операціями, заборгованість за якими забезпечена виданими векселями і не є поточним зобов'язанням. Цей рахунок призначений для обліку джерел майна. Рахунок 51 «Довгострокові векселі видані» має субрахунки:

- 511 «Довгострокові векселі, видані в національній валюті»;
- 512 «Довгострокові векселі, видані в іноземній валюті» [9, с.147].

За кредитом рахунку 51 «Довгострокові векселі видані» відображається видача векселя в забезпечення заборгованості за одержані матеріальні цінності, послуги, виконані роботи та за іншими операціями, за дебетом – погашення заборгованості, забезпеченої виданим векселем.

Аналітичний облік ведеться за кожним виданим векселем. Обліковим регістром за рахунком 51 є журнал № 3. За даними цього журналу-ордеру можна взяти лише узагальнену інформацію про рух заборгованості по довгострокових векселях виданих.

До терміну погашення вексель може бути переданий іншій особі передавальним написом – індосаментом. Вартість індосованих векселів зображається на забалансовому субрахунку 042 «Непередбачені зобов'язання».

Можливість передачі векселя за допомогою індосаменту розширює межі його застосування, збільшує обіговість векселя і сприяє виконанню векселем функції засобу погашення боргових вимог і подальшому перетворення векселя в товар, що купується з наміром здійснення ним платежів.

Довгострокові векселі видані умовно розділяють на «відсоткові векселі» і «безвідсоткові векселі». За природою всі векселі відсоткові, тому, що обслуговують комерційний кредит, який завжди платний.

При обліку довгострокових векселів слід бути дуже уважним: згідно з п.7 П(С)БО 11 вони будуть відноситись до розряду «Інших довгострокових зобов'язань», а в облікових регістрах – на однойменному рахунку 55 «Інші довгострокові зобов'язання» векселів не буде.

Отже, вексель як фінансовий інструмент відкриває додаткові можливості щодо: здійснення розрахунків з контрагентами навіть при блокуванні руху коштів на поточних рахунках у банках;

- проведення у встановленому порядку розрахунків з митними та податковими органами;
- нейтралізації курсових коливань при розрахунках з резидентами;
- отримання кредитних послуг як у своєму банку, так і в банках-контрагентах [44, с.33].

Протягом останнього часу довгострокова оренда стала одним із найпоширеніших видів діяльності, що викликало необхідність знайти раціональний варіант її облікового забезпечення, перед яким постає проблема відокремлення оренди від інших видів майнового найму.

Для узагальнення інформації про стан розрахунків з орендодавцями за необоротні активи, передані на умовах довгострокової оренди, призначено рахунок 53 «Довгострокові зобов'язання з оренди». Даний рахунок має наступні субрахунки 531 «Зобов'язання з фінансової оренди» та 532 «Зобов'язання з оренди цілісних майнових комплексів». Розглянемо методику обліку по рахунку 53 детальніше.

Первинними документами з обліку довгострокових зобов'язань з оренди є розрахунки та довідки бухгалтерії, платіжні доручення, виписки банку, акти приймання-передачі основних засобів тощо.

Орендар відображає у бухгалтерському обліку одержаний у фінансову оренду об'єкт одночасно як актив (дебет рахунків 10, 11, 12) і зобов'язання (кредит рахунку 53 «Довгострокові зобов'язання з оренди») за найменшою на початок строку оренди оцінкою: справедливою вартістю активу або теперішньою вартістю суми мінімальних орендних платежів. Різниця між

сумою мінімальних орендних платежів та вартістю об'єкта фінансової оренди, за якою він відображений у бухгалтерському обліку орендаря на початку строку фінансової оренди, є фінансовими витратами орендаря і відображається у бухгалтерському обліку і звітності лише в сумі, що відноситься до звітного періоду. Розподіл фінансових витрат між звітними періодами протягом строку оренди здійснюється із застосуванням орендної ставки відсотка на залишок зобов'язань на початок звітного періоду.

Затрати орендаря на поліпшення об'єкта фінансової оренди (модернізація, модифікація, добудова, дообладнання, реконструкція тощо), що призводить до збільшення майбутніх економічних вигод, які первісно очікувалися від його використання, відображаються як капітальні інвестиції, що включаються до вартості об'єкта фінансової оренди. При проведенні витрат дебетується рахунок 15 «Капітальні інвестиції» і кредитуються рахунки 13, 20, 22, 65, 66, 68 та ін. При завершенні робіт робиться запис по дебету рахунків 10, 11, 12 і кредиту рахунку 15.

По об'єктах, переданих у фінансову оренду, амортизацію нараховує орендар протягом періоду очікуваного використання активу. Періодом очікуваного використання об'єкта є строк корисного використання (якщо угодою передбачено перехід права власності на актив до орендаря) або коротший з двох періодів – строк оренди або строк корисного використання (якщо переходу права власності на об'єкт фінансової оренди після закінчення строку оренди не передбачено). Метод нарахування амортизації об'єкта фінансової оренди визначається відповідно до Положень (стандартів) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» та 8 «Нематеріальні активи». При цьому дебетуються рахунки витрат (23, 91, 92, 93, 94) і кредитується рахунок 13 «Знос необоротних активів». Якщо підприємство використовує рахунки класу 8 «Витрати за елементами», то нарахована амортизація попередньо відображається по дебету рахунку 83 «Амортизація» і кредиту рахунку 13 «Знос необоротних активів» і одночасно списується з рахунку 83 на рахунки витрат.

Якщо орендодавцем є виробник об'єкта фінансової оренди, то дебіторська заборгованість орендаря відображається як сума визнаного доходу (виручки) від реалізації готової продукції і теперішньої негарантованої ліквідаційної вартості об'єкта фінансової оренди одночасно з визнанням доходу (виручки) від реалізації готової продукції. Доход виробника від реалізації об'єкта фінансової оренди визнається за найменшою з двох оцінок: справедливою вартістю цього об'єкта або теперішньою вартістю мінімальних орендних платежів, обчисленою за ринковою ставкою відсотка.

Собівартість реалізованого об'єкта фінансової оренди визначається за його балансовою вартістю, зменшеною на теперішню негарантовану ліквідаційну вартість, яка відноситься на збільшення дебіторської заборгованості орендаря.

Різниця між сумою мінімальних орендних платежів і негарантованої ліквідаційної вартості об'єкта та теперішньою вартістю вказаної суми є фінансовим доходом орендодавця – виробника об'єкта фінансової оренди.

Витрати орендодавця з укладання угоди про фінансову оренду (юридичні послуги, комісійні винагороди) визнаються іншими витратами того звітного періоду, з якому вони мали місце [14, с.107].

Як зазначалося вище, оренду прийнято поділяти на оперативну і фінансову. Кожна з них має свої характерні риси і здійснюється за своїми правилами. Основною рисою відмінності фінансової оренди від оперативної прийнято вважати те, що після закінчення терміну оренди орендар одержує право власності на орендований об'єкт.

При фінансовій оренді орендарю передаються всі ризики і вигоди, пов'язані з правом користування і володіння орендованим активом. З цієї причини орендар, після одержання права користування і володіння орендованим об'єктом, відображає його в себе в балансі як актив і одночасно відображає зобов'язання в сумі, рівній справедливій вартості об'єкта чи поточної (оціненої на день початку терміну оренди) вартості сум мінімальних орендних платежів. Вибирається та вартість, що по проведеним на день

початку оренди оцінкам виявиться меншою. У бухгалтерському обліку така операція відображається проводкою по дебету 10 чи 12 рахунків і по кредиту рахунка 531 «Зобов'язання з фінансової оренди».

Виникає природне запитання, що закладено в поняття «поточної вартості сум мінімальних орендних платежів»? Це поняття прийшло до нас з міжнародних стандартів, до здійснення реформи бухгалтерського обліку 5000грн. зобов'язань, що повинні бути погашені завтра і 5000грн. зобов'язань, що повинні бути погашені, наприклад, через рік чи два визнавалися рівними зобов'язаннями. Розуміємо те, що такі зобов'язання не можуть бути визнані по оцінках сьогоднішнього дня рівними. Отримані вами сьогодні 5000грн. і вкладені в справу чи в банк під відсотки, через рік можуть перетворитися в 6000грн., а, можливо, у більшу суму. Тому, 5000 грн. які ви одержите через рік в оцінках сьогоднішнього дня повинні бути прирівняні до меншої суми. На скільки меншої, визначається по формулі, приведеній в додатку №1 до П(С)БО №14 «Оренда» і залежить, в основному, від ставки відсотка за період оренди.

От чому мінімальна сума орендної плати визначена у твердій (незмінній) сумі на весь період оренди (наприклад, по 50000,00 грн. щоквартальних платежів), названа аннуїтетом, поділяється на дві частини:

- 1) орендної плати за устаткування (аннуїтета, переліченого, виходячи з його поточної вартості);
- 2) фінансових витрат (на суму різниці між аннуїтетом і орендною платою за устаткування).

Вважаємо за доцільне у бухгалтерському обліку дані операції відображати наступними проводками:

Дт 531 Кт 311 – на суму орендної плати;

Дт 952 Кт 684 – на суму фінансових витрат у момент нарахування;

Дт 684 Кт 311 – на суму фінансових витрат у момент їхньої оплати.

Цілісний майновий комплекс (далі ЦМК) – це господарський об'єкт, що, як правило, окремо стоїть на наданій йому земельній ділянці і

відособлений від інших об'єктів основних засобів, із завершеним циклом виробництва продукції (робіт, послуг), автономними інженерними комунікаціями і системою енергозабезпечення.

По кредиту субрахунку 532 «Зобов'язання з оренди цілісних майнових комплексів» відображаються довгострокові зобов'язання підприємства по оренді ЦМК, а по дебету – їх зменшення в зв'язку з погашенням (оплатою) орендарем орендних зобов'язань, переведенням у клас поточних зобов'язань (аналогічно рахунка 50), списання та інше.

Отже, операції з довгострокової оренди є складним процесом, як з юридичної, так і з бухгалтерської точок зору. Співвідношення термінологічного апарату оренди і категорії «фінансова оренда» призвело до висновку про необхідність віднесення останньої категорії до інших видів найму, відмінних від оренди. Тому класифікація орендних операцій має бути узгоджена з термінологією категорії «оренда».

В ТОВ «Тернофарм» облік довгострокових зобов'язань з оренди не ведеться, оскільки політика підприємства направлена на купівлю необхідних активів за власні кошти в повному обсязі, звичайно, це також зумовлено, на нашу думку, стійким фінансовим станом підприємства.

Облік довгострокових облігацій ведеться на рахунку 52 «Довгострокові зобов'язання за облігаціями», який призначено для обліку розрахунків з іншими особами за випущеними та сплаченими власними облігаціями строком погашення більше дванадцяти місяців з дати балансу. Рахунок 52 «Довгострокові зобов'язання за облігаціями» має такі субрахунки:

- 521 «Зобов'язання за облігаціями»;
- 522 «Премія за випущеними облігаціями»;
- 523 «Дисконт за випущеними облігаціями».

За кредитом субрахунка 521 «Зобов'язання за облігаціями» ведеться облік боргових зобов'язань за номінальною вартістю облігацій, за дебетом – погашення заборгованості за розрахунками з власниками облігацій.

За кредитом субрахунка 522 «Премія за випущеними облігаціями» відображається нарахування сум премій за випущеними облігаціями, за дебетом – погашення заборгованості з нарахованих премій за облігаціями.

За дебетом субрахунка 523 «Дисконт за випущеними облігаціями» ведеться облік сум дисконту за випущеними облігаціями, за кредитом – списання нарахованих сум.

Аналітичний облік довгострокових зобов'язань за облігаціями ведеться за їх видами та термінами погашення.

Премія та дисконт підлягають амортизації впродовж терміну утримання облігацій методом ефективної ставки відсотка. Відповідно до ПСБО 12 «Фінансові інвестиції» метод ефективної ставки відсотка – це метод нарахування амортизації дисконту або премії, за яким сума амортизації визначається як різниця між доходом за фіксованою ставкою відсотка і добутком ефективної ставки та амортизованої вартості на початок періоду, за який нараховується відсоток.

Нарахування амортизації премії за облігаціями базується на розрахунку ефективної ставки відсотка:

$$\text{Ефективна ставка відсотка} = \frac{\text{Номінальна вартість акцій} \times \text{Ставка процента} - \frac{\text{Премія}}{\text{Кількість періодів обігу облігацій}}}{\text{Фактична вартість розміщення облігацій} + \frac{\text{Номінальна вартість облігацій}}{2}} \quad (2.1)$$

При нарахуванні амортизації дисконту ефективна ставка відсотка розраховується так:

$$\text{Ефективна ставка відсотка} = \frac{\text{Номінальна вартість облігацій} \times \text{Ставка процента} + \frac{\text{Дисконт}}{\text{Кількість періодів обігу облігацій}}}{\text{Фактична вартість розміщення облігацій} + \frac{\text{Номінальна вартість облігацій}}{2}} \quad (2.2)$$

Сума амортизації дисконту чи премії за облігаціями розраховується так:

$$\text{Сума амортизації} = \frac{\text{Балансова вартість облігації на початок звітного року}}{\text{Ефективна ставка відсотка}} - \frac{\text{Номінальна вартість облігацій}}{\text{Встановлена ставка відсотка}} \quad (2.3)$$

Слід сказати, що порядок відображення в обліку операцій з довгостроковими облігаціями залежить від того, чи співпадає дата емісії облігації з датою сплати відсотка.

Заборгованість за довгостроковими облігаціями, на які нараховуються проценти, відображається у Балансі у розділі II пасиву «Довгострокові зобов'язання і забезпечення» по рядку «Інші довгострокові фінансові зобов'язання» [8, с.347].

Рахунок 54 «Відстрочені податкові зобов'язання». По дебету 54 рахунка відображається зменшення відстрочених податкових зобов'язань за рахунок витрат, пов'язаних з нарахуванням поточних податкових зобов'язань у звітному періоді.

Для узагальнення інформації про розрахунки з іншими кредиторами та за іншими операціями, заборгованість за яким не є поточним зобов'язанням та облік яких не відображається на вищезгаданих рахунках класу 5 «Довгострокові зобов'язання», призначено рахунок 55 «Інші довгострокові зобов'язання»,

Рахунок 55 «Інші довгострокові зобов'язання» призначено для узагальнення інформації про розрахунки з іншими кредиторами та за іншими операціями, заборгованість за якими не є поточним зобов'язанням та облік яких не відображається на решті рахунках класу 5 «Довгострокові зобов'язання». Зокрема, на цьому рахунку відображається відстрочена

відповідно до законодавства заборгованість з податків, зборів (обов'язкових платежів), фінансова допомога на зворотній основі тощо.

Первинними документами з обліку інших довгострокових зобов'язань можуть бути виписки банку, платіжні доручення, довідки та розрахунки бухгалтерії.

Складаючи баланс підприємства, у статті «Інші довгострокові зобов'язання» показується сума довгострокових зобов'язань, які не можуть бути включені до інших статей розділу «Довгострокові зобов'язання і забезпечення».

На практиці рахунок 55 «Інші довгострокові зобов'язання» використовується рідко.

Правильна методика обліку довгострокових зобов'язань також залежить від частоти проведення інвентаризації таких пасивів. Важливим є встановлення правильності розрахунків за довгостроковими зобов'язаннями, обґрунтованість та реальність цих сум.

Об'єктами інвентаризації виступають дані щодо стану розрахунків за довгостроковими зобов'язаннями на певну дату: розрахунки за одержаними довгостроковими позиками та відсотками за ними; заборгованість за довгостроковими векселями виданими; довгострокові зобов'язання за облігаціями та з оренди; інші довгострокові зобов'язання.

Кожен об'єкт інвентаризації має вартісну оцінку, правильне визначення якої є однією з вимог дотримання принципу об'єктивності. Специфіка проведення інвентаризації зобов'язань полягає в тому, що перевірка здійснюється за допомогою прийомів документального контролю:

1) прийоми перевірки окремого документу: формальна перевірка; арифметична перевірка; нормативно-правова перевірка;

2) прийоми перевірки декількох документів, що відображають одну і ту ж або взаємопов'язані операції: зустрічна перевірка; взаємний контроль;

3) прийоми перевірки документів, що відображають рух однорідних цінностей: контрольне порівняння; відновлення кількісно-сумового обліку; хронологічна перевірка.

Перевірці підлягають всі первинні документи, що містять інформацію про виникнення та погашення (списання) довгострокових зобов'язань.

Суми заборгованостей за такими розрахунками слід обов'язково узгодити перед складанням річної фінансової звітності. Залишати їх в обліку неврегульованими не допускається.

Специфікою процесу інвентаризації довгострокових зобов'язань є необхідність перевірки, поряд з суто бухгалтерською інформацією, відповідності здійснених операцій законодавчо-правовим нормам.

Зокрема, в ході проведення інвентаризації зобов'язань слід встановити терміни їх виникнення та частину заборгованості, за якою минув строк позовної давності.

Позовна давність – це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права та інтересу. Загальний строк позовної давності для правовідносин, що регулюються законодавством України, визначено Цивільним кодексом України і становить три роки. Але для окремих видів вимог законом може встановлюватись спеціальна позовна давність, менша або триваліша порівняно із загальною (від 1 до 10 років).

Нині, Міністерство фінансів представило на громадське обговорення проект наказу «Про затвердження Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань» яке замінить наказ Міністерства фінансів «Про Інструкцію по інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків» від 11.08.1994 р. № 69.

2.2. Методика та організація аудиту довгострокових зобов'язань підприємства

У процесі діяльності кожне підприємство вступає в господарські відносини з постачальниками, працівниками, покупцями, іншими юридичними чи фізичними особами, завдяки чому забезпечується його функціонування. Процес організації господарських відносин передбачає встановлення прав та обов'язків сторін, виникнення зобов'язань. Зобов'язання є джерелом формування активів і виконують важливу роль у господарському житті. Вони виступають тією обліковою категорією, визначення якої постійно ускладнюється, що вимагає розробки нових підходів до вирішення проблем зобов'язальних відносин, оцінки впливу зобов'язань на фінансовий стан підприємства. Порушення умов погашення зобов'язань знижує платоспроможність суб'єктів господарювання, негативно впливає на ритмічність функціонування підприємств, позначається на фінансових результатах діяльності, призводить до зниження рентабельності. Тому проведення аудиту довгострокової заборгованості є важливим.

Так, мета аудиту операцій із довгостроковими зобов'язаннями полягає у встановленні достовірності первинних даних щодо наявності зобов'язань, законності і доцільності проведених розрахунків, повноти і своєчасності відображення даних в первинних документах та облікових регістрах, правильності ведення обліку зобов'язань і його відповідності прийнятій на підприємстві обліковій політиці, національним положенням (стандартам) бухгалтерського обліку, достовірності відображення стану зобов'язань у звітності господарюючого суб'єкта.

Основні завдання аудиту операцій з довгостроковими зобов'язаннями зображені на рис. 2.2.

Процедури аудиту довгострокових зобов'язань:

1. Перевірка наявності і відповідності законодавству договорів кредитування.

2. Перевірка правильності відображення в обліку довгострокових позик (довгострокових кредитів банків у національній та іноземній валюті, відстрочених довгострокових кредитів та інших довгострокових позик).
3. Перевірка відповідності інформації про довгострокові позики в регістрах аналітичного, синтетичного обліку і фінансовій звітності.

Рис. 2.2. Завдання аудиту довгострокових зобов'язань

4. Перевірка правильності і достовірності обліку векселів виданих, відповідності їх аналітичного й синтетичного обліку та показників фінансової звітності.
5. Перевірка правильності і достовірності обліку довгострокових зобов'язань за облігаціями (зобов'язань за облігаціями, премій та дисконту за випущеними облігаціями, відповідності інформації про довгострокові

зобов'язання в регістрах аналітичного і синтетичного обліку та у фінансовій звітності.

6. Перевірка правильності документального оформлення довгострокових зобов'язань з оренди (фінансової оренди, оренди цілісних майнових комплексів) та їх відображення в регістрах аналітичного і синтетичного обліку та у фінансовій звітності.
7. Перевірка правильності документального оформлення та відображення в регістрах бухгалтерського обліку і документах фінансової звітності інформації про відстрочені податкові та інші довгострокові зобов'язання.
8. Перевірка правильності документального оформлення та відображення в регістрах бухгалтерського обліку і документах фінансової звітності інформації про інші довгострокові зобов'язання (відстрочена відповідно до законодавства заборгованість з податків, зборів, обов'язкових платежів, фінансова допомога на зворотній основі тощо).
9. Перевірка правильності та своєчасності проведення інвентаризацій довгострокових зобов'язань і відображення їх результатів у бухгалтерському обліку.

В ТОВ «Тернофарм» перевірка чи аудит на може здійснюватися або самостійно, або за допомогою інших організацій, що надають дані послуги. На підприємстві здійснюється як зовнішній, так і внутрішній аудит. За наказом директора головний бухгалтер, що очолює ревізійну комісію, проводить аудит фінансової діяльності підприємства на вимогу дирекції, власників ТОВ «Тернофарм».

Оскільки метою внутрішнього аудиту є забезпечення ефективності діяльності апарату управління щодо захисту законних майнових інтересів підприємства, зміцнення його фінансового стану та сприяння підвищенню ефективності роботи, а також удосконалення системи бухгалтерського обліку, то він є важливою функцією управління, яка охоплює перевірку правильності облікового відображення, аналіз і контроль, порівняння й

оцінку фактично досягнутого результату з поставленою метою і задачами підприємства.

Саме служба внутрішнього аудиту призначена для удосконалення організації й управління виробництвом, виявлення і мобілізація резервів його зростання з метою підвищення кінцевих результатів.

На противагу зовнішньому аудиту, внутрішній аудит включає, по-перше, контроль за збереженням активів суб'єкта підприємницької діяльності, по-друге, дотримання їх раціонального використання, по-третє, моніторинг якості управління підприємством.

«На сучасному етапі, зазначає А.М.Сонін – внутрішній аудит виконує надзвичайно важливі функції: бере участь у вдосконаленні процесів управління ризиками, контролю і корпоративного управління» [74, с.3]. Так, внутрішній аудит поступово став невід'ємною частиною внутрішнього контролю.

Основними замовниками внутрішнього аудиту на сьогоднішній день є вище керівництво підприємств і організацій рада директорів, дирекція. Вони визначають напрями здійснення аудиту та завдання аудиторів. Сонін А.М. також відмічає, що «для внутрішніх аудиторів є дуже важливо вміти взаємодіяти з усіма категоріями замовників, оскільки різні ланки керівництва в багатьох випадках по-різному розуміють роль і завдання внутрішнього аудиту» [74, с.3].

Отже, як бачимо, роль внутрішнього аудиту на підприємстві надзвичайно велика.

Особливістю внутрішнього аудиту є його здійснення на підприємстві безперервно, що дозволяє своєчасно виявити систематичні недоліки в роботі персоналу та попередити їх появу в майбутньому.

Внутрішній аудит здійснюється спеціальним структурним підрозділом підприємства або його робітниками, безпосередньо підлеглими керівництву підприємства чи перебуваючими в його штаті.

Діяльність служби внутрішнього аудиту, є найскладнішою формою організації контролю на підприємстві, оскільки, як правило, вимагає значних грошових коштів.

Про те, як показує практика створення даного відділу на підприємстві є необхідним, а особливо на великих підприємствах.

Внутрішній аудит довгострокових зобов'язань проводиться за етапами, визначеними статтями балансу. Так, внутрішній аудит довгострокових позик передбачає перевірку:

- ✚ наявності кредитних ресурсів на підприємстві, які підпадають під визначення довгострокових позик;
- ✚ правильності ідентифікації кредиту (довгостроковий, короткостроковий, в національній валюті, в іноземній валюті);
- ✚ наявності фактів переведення частин довгострокової заборгованості у поточну та відповідність законодавчим вимогам такого переведення;
- ✚ відповідності законодавчим вимогам кредитного договору;
- ✚ доцільності прийнятого рішення щодо кредитування;
- ✚ цільового використання кредитних ресурсів;
- ✚ ефективності використання кредитних ресурсів;
- ✚ забезпечення кредиту та відповідності законодавчим вимогам в цій частині;
- ✚ дотримання графіку погашення кредиту;
- ✚ наявності пролонгації та оцінка її доцільності;
- ✚ своєчасності, точності та повноти нарахування відсотків за кредитом та комісійної винагороди установі банку;
- ✚ правильності формування фінансових витрат в частині витрат на сплату відсотків за кредит;
- ✚ правильності здійснення інвентаризації залишків за рахунками довгострокових позик;
- ✚ порядку відображення довгострокових позик в регістрах аналітичного та синтетичного обліку;

✚ порядку формування бухгалтерських проведення з обліку довгострокових позик.

Внутрішній аудит операцій із довгостроковими вексями виданими передбачає перевірку:

- ❖ наявності на підприємстві довгострокових векселів виданих;
- ❖ правильності ідентифікації векселів виданих (довгострокові, короткострокові, процентні, безпроцентні, простий, переказний, в національній валюті, в іноземній валюті);
- ❖ відповідності законодавчим вимогам обраного способу обліку безвідсоткових векселів;
- ❖ порядку ведення картотеки виданих і отриманих векселів;
- ❖ порядку видачі довгострокових векселів та його відповідність вексельному праву;
- ❖ наявності операцій індосаменту та відповідності їх проведення законодавчим вимогам;
- ❖ правильності відображення на забалансовому рахунку індосованих векселів (рахунок 042 «Непередбачені зобов'язання» (якщо такі факти мали місце на підприємстві)) та виданих (рахунок 05 «Гарантії та забезпечення надані»);
- ❖ забезпеченості векся (аваль) та відповідність його законодавству;
- ❖ правильності, повноти та своєчасності сплати державного мита при придбанні бланків векселів;
- ❖ обґрунтованості та доцільності рішення щодо видачі довгострокового векся, його авальювання та індосаменту;
- ❖ правильності ведення аналітичного обліку за кожним виданим вексям;
- ❖ правильності ведення синтетичного обліку довгострокових векселів виданих;
- ❖ перевірка правильності відображення в бухгалтерському обліку операцій з довгостроковими вексями.

Внутрішній аудит довгострокових зобов'язань за облігаціями передбачає перевірку:

- наявності на підприємстві довгострокових зобов'язань за облігаціями;
- порядку реєстрації розміщених довгострокових облігацій та відповідність його законодавчим вимогам;
- доцільності та обґрунтованості рішення щодо випуску довгострокових облігацій;
- правильності визначення вартості довгострокових облігацій для відображення їх в обліку (за поточною (теперішньою) вартістю);
- відповідності ринкової і номінальної ставок відсотка за довгостроковими облігаціями та порядку їх врегулювання (у випадку перевищення ринкової вартості відсотка над номінальною, облігації продаються зі знижкою, а у випадку, коли ринкова вартість відсотка нижча за номінальну – облігації реалізуються з премією);
- правильності ведення аналітичного обліку довгострокових зобов'язань за облігаціями (облік ведеться за їх видами та термінами погашення);
- повноти, достовірності та своєчасності сплати відсотків за довгостроковими облігаціями;
- правильності формування витрат на залучення позикового капіталу;
- порядку обчислення амортизації премії та порядку ведення графіка погашення позики й амортизації премії, у випадку розміщення облігацій з премією;
- порядку обчислення часових різниць та витрат на сплату відсотків при обліку довгострокових облігацій, випущених між датами виплати відсотків, у випадку, якщо такі факти мали місце на підприємстві;
- порядку нарахування відсотків, амортизації премії (або знижки) якщо дати нарахування відсотків не збігаються з кінцем фінансового року, якщо такі факти мали місце на підприємстві;
- правильності формування та документального підтвердження інших витрат, пов'язаних із залученням позикового капіталу (витрати на сплату

- комісійних, юридичні витрати, витрати на друк облігацій) та правильності їх амортизації (як правило, застосовується рівномірний метод);
- правильності ведення обліку у випадках вилучення облігацій з обігу (зокрема: перевірка обґрунтованості та доцільності рішення щодо вилучення облігацій з обігу; перевірка відповідності законодавчим вимогам підстав для вилучення; перевірка відповідності законодавчим вимогам способів дострокового погашення облігаційних позик; перевірка правильності обчислення витрат на виплату відсотків, знижки або премії на дату дострокового погашення позики; перевірка правильності закриття рахунків обліку даної позики або списання з них певної суми позики при її частковому достроковому погашенні; перевірка правильності відображення передачі готівки або інших ресурсів чи боргових зобов'язань у рахунок дострокового погашення позики; перевірка правильності формування прибутку або збитку від даної операції);
 - правильності ведення обліку придбання власних облігацій на фінансовому ринку та їх погашення (зокрема: перевірка правильності нарахування відсотків і амортизації за викупленою частиною позики з початку року викупу до дати викупу; перевірка правильності нарахування амортизації витрат на розміщення позики за її викупленою частиною з початку року викупу до дати викупу; перевірка правильності закриття рахунків обліку позики або списання з них її викупленої частини);
 - правильності обліку конвертованих облігацій (зокрема: перевірка доцільності та обґрунтованості рішення щодо випуску конвертованих облігацій та умов обміну їх на акції (якщо такі факти мали місце на підприємстві); перевірка правильності визначення вартості акцій (за умови обміну облігацій на акції, їх вартість дорівнює поточній вартості облігацій); перевірка дотримання умов законодавства щодо невизнання фінансового результату від таких операцій; перевірка правильності списання різниці між номіналом акцій та поточною вартістю облігацій (різниця списується на рахунок 42 «Додатковий капітал»); перевірка

- правильності обчислення конвертаційного коефіцієнту та ціни конвертації);
- правильності формування та обліку фонду погашення облігацій (якщо це має місце на підприємстві), (зокрема: перевірка доцільності та обґрунтованості рішення щодо створення на підприємстві фонду погашення облігацій; перевірка правильності формування фонду погашення облігацій; перевірка правильності формування інформації про фонд погашення облігацій на рахунку 14 «Довгострокової фінансові інвестиції»; перевірка відповідності законодавчим вимогам джерел створення фонду погашення облігацій);
 - правильності ведення синтетичного обліку довгострокових зобов'язань за облігаціями.

Внутрішній аудит довгострокових зобов'язань з оренди передбачає перевірку:

- наявності довгострокових зобов'язань з оренди, які підпадають під визначення довгострокових зобов'язань;
- обґрунтованості та доцільності рішення щодо отримання певних об'єктів у фінансову оренду;
- відповідності законодавству укладених договорів оренди;
- правильності ідентифікації оренди (фінансова, операційна);
- правильності оцінки, за якою підприємство відображає в обліку одержані у фінансову оренду об'єкти (за найменшою на початок строку оцінкою: справедливою вартістю активу або теперішньою вартістю суми мінімальних орендних платежів);
- правильності обчислення фінансових витрат оренди;
- правильності розподілу фінансових витрат між звітними періодами протягом строку оренди;
- порядку та відповідності законодавству включення до вартості об'єкта, отриманого в оренду, витрат з його поліпшення;

- правильності відображення в регістрах синтетичного та аналітичного обліку операцій фінансової оренди;
- порядку формування бухгалтерських проведення з обліку довгострокових зобов'язань з оренди.

Внутрішній аудит відстрочених податкових зобов'язань передбачає перевірку:

- відповідності законодавчо встановленим вимогам співставлення облікового та податкового прибутку;
- причин, які призвели до необхідності обчислення відстрочених податкових зобов'язань (облікові витрати тимчасово менші за податкові витрати періоду; обліковий дохід тимчасово більший за податковий дохід);
- правильності формування відстроченого податкового зобов'язання;
- правильності згортання сальдо за рахунком 17 «Відстрочені податкові активи» та 54 «Відстрочені податкові зобов'язання»;
- правильності ведення регістрів аналітичного та синтетичного обліку ;
- правильності складання бухгалтерських проведення з обліку відстрочених податкових зобов'язань.

Зазначимо, що у практичному відношенні методика внутрішнього аудиту була нами запропонована в ТОВ «Гернофарм». Запропоновані нами рекомендації знайшли своє місце у діяльності керівного складу досліджуваного підприємства, яке з метою покращення управління в цілому, використовує їх для розробки внутрішньофірмових стандартів внутрішнього аудиту.

Поряд з цим, методичне забезпечення як внутрішнього, так і зовнішнього аудиту потребує свого подальшого теоретичного та прикладного вивчення. Так, зокрема, методики внутрішнього аудиту слід розробляти за кожною статтею фінансової звітності.

2.3. Аналіз довгострокових зобов'язань та оцінка їх впливу на фінансовий стан підприємства

Зобов'язання є економічною категорією від управління якої залежить подальше функціонування підприємства, адже в умовах сучасності вони виступають одним з основних джерел фінансування діяльності суб'єкта господарювання.

Глобальні перетворення сприяли появі їх нових видів та необхідності виходу підприємств на міжнародні фінансові ринки, які вимагають нових підходів до бухгалтерського обліку, економічного аналізу та контролю зобов'язань.

З цього приводу вітчизняна дослідниця проблем бухгалтерського обліку та аналізу зобов'язань І.Я. Омецінська відмітила «В процесі господарської діяльності підприємств активізуються їхні економічні взаємовідносини з іншими суб'єктами ринку, в тому числі фізичними особами та державними органами, які зумовлюють виникнення зобов'язань. Будучи джерелом формування та фінансування активів, останні виконують важливу роль у господарській діяльності підприємств, зокрема будівельної галузі. Здійснюючи суттєвий вплив на фінансову стійкість і платоспроможність суб'єктів господарювання, зобов'язання з огляду на динамічний характер потребують ефективного управління грошовими потоками, контролю за фактичним станом розрахунків» [49, с.468].

Таким чином, одним з напрямів вдосконалення діючої практики бухгалтерського обліку зобов'язань є вивчення тенденцій фінансування утворення активів підприємств та впливу зобов'язань на фінансовий стан. Відповідно до обраного об'єкту дослідження проведемо аналіз зобов'язань ТОВ «Тернофарм» за 2017-2018рр.

На наш погляд, аналіз довготермінових зобов'язань повинен відповідати таким вимогам: забезпечувані системний підхід; бути

оперативним; бути систематичним; відповідати принципу пріоритетності; бути об'єктивним; бути дієвим; бути ефективним; бути наочним.

Методика аналізу довготермінових зобов'язань повинна містити, на нашу думку, такі елементи: формулювання завдань та мети, з якою проводиться аналіз зобов'язань; підбір системи показників, які необхідні для здійснення такого аналізу, та визначення степені їх взаємозв'язку; визначення етапів проведення аналізу зобов'язань та вибір методів, способів і прийомів, які будуть застосовуватися на кожному з них; підбір джерел інформації; вибір технічних засобів, які доцільно використати для обробки інформації; порядок оформлення результатів аналізу; інтерпретація результатів аналізу та визначення ефекту від його проведення.

Зазначимо, що у науковій літературі не визначено єдиного підходу до порядку проведення аналізу довготермінових зобов'язань. Причому зобов'язання з метою аналізу скоріше визначаються з точки зору однієї із складових капіталу підприємства, що служить джерелом утворення активів, а не як його заборгованість, яка вимагає оцінки природи утворення, термінів і джерела погашення тощо.

На нашу думку, аналіз довготермінових зобов'язань буде найбільш повним і результативним у разі його проведення за такою схемою: аналіз складу, структури та динаміки довгострокових зобов'язань підприємства; визначення ролі довгострокових зобов'язань у формуванні капіталу підприємства: оцінка фінансової стійкості підприємства на основі аналізу структури власного і позикового капіталу; аналіз фінансової рівноваги між активами підприємства та джерелами їх утворення. Аналіз зобов'язань є досить трудомістким процесом. Поглиблену оцінку зобов'язанням можна дати за допомогою вертикального та горизонтального аналізу на основі даних балансу та відносних показників. При розгляді кожного з відносних показників аналізу зобов'язань ізольовано не можна досягнути бажаного результату, оскільки, як точно зазначив російський професор Адамов В. Е., «скільки б окремих показників ... будь-якого економічного явища чи процесу

ми не визначали, вони залишаються набором, а не системою показників до тих пір, поки не будуть встановлені змістовні і формальні взаємозв'язки між ними» [49, с.468]. Оскільки кількість показників, які дають оцінку зобов'язанням підприємства, досить велика, то кожен з користувачів аналізу зобов'язань повинен вибрати ті показники, які для нього є цінними. На рис. 2.3 відобразимо користувачів результатів аналізу зобов'язань, враховуючи їх вимоги та потреби.

Рис 2.3. Користувачі результатів аналізу зобов'язань підприємства [49, с.469].

Отже, методика і етапи аналізу залежать від його мети та користувачів, але вважаємо, що в будь-якому випадку проведений по наведеній схемі аналіз зобов'язань не лише забезпечить даними про склад та структуру зобов'язань в цілому та довгострокових зокрема, а й надасть зі свого боку

змістовну інформацію про фінансовий стан підприємства, його платоспроможність та можливість ефективно вести господарську діяльність на тривалу перспективу.

Зазначимо, що фінансово-економічний аналіз довготермінових зобов'язань займає проміжне місце між бухгалтерським обліком – основним джерелом економічної інформації – і прийняттям управлінських рішень. Тому комплексність, глибина й ефективність аналізу багато в чому залежать від якості бухгалтерської інформації. Водночас економічний аналіз є не лише споживачем інформації, а й створює її для прийняття управлінських рішень, здійснюючи перевірку отриманої бухгалтерської інформації, її обробку, визначення впливу факторів на об'єкти, які аналізуються, виявлення резервів і шляхів їх використання.

Аналіз, на нашу думку слід розпочинати з аналізу капіталу підприємства. Так, в першу чергу, вивчають зміни в його структурі, складі та дають їм об'єктивну оцінку з позиції інвесторів та підприємства. Установи банків та інших інвесторів цікавить переважно частка власного капіталу у загальному його розмірі (вона повинна становити не менше і 50 %). При внутрішньому ж аналізі більше уваги приділяють вивченню динаміки і структури власного та позикового капіталу, виявляють причини змін окремих складових частин власного та позикового капіталу та дають оцінку цим змінам. Особливу увагу звертають на рух джерел залучених коштів, які поділяють на довгострокові, короткострокові кредити та позики, кредиторську заборгованість, поточні зобов'язання за розрахунками (таблиця 2.1). В ході аналізу виявляють тенденції змін обсягів та частки кредитів банку та позик, які не погашені у строк. Збільшення їх абсолютної суми та питомої ваги свідчить про наявність на підприємстві значних фінансових ускладнень. Проводять також порівняння структури активів та пасивів балансу, оцінку факторів, які впливають на співвідношення власного та позикового капіталу, а отже і на фінансову стійкість підприємства.

Розглянемо аналіз капіталу на прикладі ТОВ «Тернофарм» (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Аналіз структури та динаміки капіталу
ТОВ «Гернофарм» за 2017-2018 рр. (тис. грн.)

Показник	На початок 2017 р.	Питома вага, %	На початок 2018р.	Питома вага, %	Відхилення, тис. грн.
Власний капітал	6182	15,0	8169	21,0	1987
Довгострокові зобов'язання і забезпечення	3341	9,0	2670	7,0	- 671
Поточні зобов'язання і забезпечення	30369	76,0	28559	72,0	-1810
Разом	39892	100	39398	100	-494

Аналізуючи структуру та динаміку зобов'язань ТОВ «Гернофарм» бачимо, що за звітний рік відбулися зміни у власному капіталі, який збільшився на 1987 тис. грн., разом з тим, відбулося зменшення заборгованості за довгостроковими зобов'язаннями та забезпеченнями на суму 671 тис. грн., проте поточні зобов'язання і забезпечення також зменшилися на 1810 тис. грн. у 2018 році в порівнянні з 2017 роком.

Якщо аналізувати частку власного капіталу, довгострокових та поточних зобов'язань, необхідно відмітити, що власний капітал підприємства становить 15% та 21% відповідно на початок 2017 року та 2018 року, довгострокові ж зобов'язання становлять лише 9% та 7% відповідно, найбільшою є частка поточних зобов'язань, що говорить про те, що підприємство має значні зобов'язання, хоча спостерігається тенденція до їхнього зменшення.

Для розуміння змін у складі зобов'язань доцільно здійснити більш детальний аналіз власного капіталу, довгострокових та поточних зобов'язань. Для цього розглянемо аналіз структури та динаміки довгострокових зобов'язань ТОВ «Гернофарм» (табл.2.2).

Даний аналіз проводимо аналізуючи структуру балансу підприємства,

а саме II-й розділ пасиву.

Таблиця 2.2

Аналіз структури та динаміки довгострокових зобов'язань ТОВ
«Тернофарм» за 2017-2018 рр. (тис. грн.)

Показник	На початок 2017 р.	Питома вага, %	На початок 2018р.	Питома вага, %	Відхилення, тис. грн.
1	2	3	4	5	6
Довгострокові кредити банків	1700	51,0	1600	60,0	-100
Інші довгострокові зобов'язання	-	-	-	-	-
Довгострокові забезпечення	320	10,0	240	9,0	-80
Цільове фінансування	1321	39,0	830	31,0	-491
Усього за розділом II	3341	100	2670	100	-671

Як бачимо з даної таблиці 2.2 досліджуване підприємство має довгострокові кредити банків, які становили 1700 тис. грн. на початок 2017 року та 1600 тис. грн. на початок 2018 року, тобто були погашені за звітний рік у сумі 100 тис. грн. Інші види довгострокових зобов'язань в ТОВ «Тернофарм» є менш значними. Значною є частка цільового фінансування, зокрема 39% та 31% відповідно за 2017 рік та 2018 рік. Загалом, довгострокові зобов'язання підприємства зменшилися на 671 тис. грн.

З вище викладеного можна сказати, що ситуація, яка склалася в ТОВ «Тернофарм» у структурі капіталу та довгострокових зобов'язань є задовільною, проте довгострокові кредити є надзвичайно великими і це свідчить про високий рівень залежності підприємства від зовнішніх джерел.

Зазначимо, що для оцінки фінансового становища підприємства слід не тільки знати поточну ліквідність, а й прогнозувати його довгострокову платоспроможність. Для цього також використовують спеціальні фінансові коефіцієнти, зокрема: коефіцієнт власного капіталу, співвідношення заборгованості та власного капіталу, довгостроковий фінансовий важіль,

коефіцієнт кратності покриття відсотків.

Коефіцієнт власного капіталу – це відношення суми власного капіталу до загальної величини активів.

$$\text{Коефіцієнт власного капіталу} = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Активи}} \quad (2.4)$$

$$\text{Коефіцієнт власного капіталу на початок 2017 року, грн.} = 6182/39892 = 0,16$$

$$\text{Коефіцієнт власного капіталу на кінець 2018 року, грн.} = 8169/39398 = 0,21$$

Співвідношення заборгованості та власного капіталу підприємства визначається як відношення всіх зобов'язань підприємства (включно із забезпеченням) до величини його власного капіталу.

$$\text{Співвідношення заборгованості та власного капіталу на початок 2017 року, грн.} = 3341+30268/6182 = 5,44 \quad (2.5)$$

$$\text{Співвідношення заборгованості та власного капіталу на кінець 2018 року, грн.} = 2670+28559/8169 = 3,82$$

Проте, чи не найголовнішим показником при аналізі довгострокових зобов'язань є показник довгострокового фінансового важеля.

Довгостроковий фінансовий важіль – це коефіцієнт, що характеризує залежність підприємства від довгострокових зобов'язань та визначається за формулою [20, с.482].

$$\text{Довгостроковий фінансовий важіль} = \frac{\text{Довгострокові зобов'язання}}{\text{Довгострокові зобов'язання} + \text{Власний капітал}} \quad (2.6)$$

$$\text{Довгостроковий фінансовий важіль на початок 2017 року} = 3341/(3341+6182) = 0,36$$

$$\text{Довгостроковий фінансовий важіль на кінець 2018 року} = 2670/(2670+8169) = 0,25$$

Зростання цього показника збільшує фінансовий ризик, адже якщо підприємство не зможе сплатити цю заборгованість, воно збанкрутує.

У випадку ТОВ «Тернофарм» довгостроковий фінансовий важіль зменшився із 0,36 до 0,25, тобто є позитивна тенденція.

Хочемо зазначити, що використання довгострокової заборгованості є виправданим, доки зберігається оптимальне співвідношення власного і позикового капіталу, а норма прибутку перевищує відсотки, сплачені за його використання.

Для оцінки цього співвідношення розраховують коефіцієнт кратності покриття відсотків. Даний коефіцієнт – це відношення величини операційного прибутку до суми витрат на сплату відсотків за довгостроковими позиками і визначається наступним чином [20, с.483]:

$$\text{Коефіцієнт покриття кратності відсотків} = \frac{\text{Прибуток до сплати оподаткування}}{\text{Фінансові витрати}} \quad (2.7)$$

Результати аналізу платоспроможності ТОВ «Тернофарм» узагальнено у таблиці 3.3.

Таблиця 2.3

Аналіз платоспроможності ТОВ «Тернофарм»

Показник	На початок 2018 року	На кінець 2018 року
Коефіцієнт власного капіталу	0,16	0,21
Співвідношення заборгованості та власного капіталу	5,44	3,82
Довгостроковий фінансовий важіль	0,36	0,25

Наведені дані свідчать, що питома вага власного капіталу у складі джерел фінансування є відносно високою. Оскільки значення цього показника рекомендують тримати на рівні 0,5-0,8, коефіцієнт власного капіталу

ТОВ «Тернофарм» дещо низький, а якщо врахувати, що власний капітал зріс за звітний період, то підприємству необхідно переглянути використання своїх ресурсів за цільовим спрямуванням.

Збільшення співвідношення заборгованості та власного капіталу, яке характеризує залежність підприємства від позикових коштів, є негативною тенденцією. Але на досліджуваному підприємстві відбулося зниження цього співвідношення на 1,62 пункти, проте заборгованість підприємства є досить високою, тобто підприємство не вчасно проводить розрахунки та відповідно, виконує свої зобов'язання.

Зниження показника довгострокового фінансового важеля з 0,36 до 0,25 також можна вважати явищем позитивним, оскільки зменшення довгострокового фінансового важеля зменшує фінансовий ризик, тобто ТОВ «Тернофарм» матиме можливість вчасно сплатити заборгованість.

С. Голов, В. Костюченко, І. Кравченко та ін. пропонують інструментарій управління зобов'язаннями, який допоможе якісно та оперативно приймати управлінські рішення щодо таких пасивів (табл. 2.4.).

Таблиця 2.4

Інструментарій для прийняття рішень щодо зобов'язань

Контрольна точка рішення	Необхідна інформація	Джерело інформації	Інструмент	Оцінка результатів
1. Чи може підприємство виконувати поточні зобов'язання?	Ліквідні оборотні активи та поточні зобов'язання	Баланс	Коефіцієнт швидкої ліквідності	Значення коефіцієнта порівняти з іншими підприємствами галузі
2. Чи може підприємство отримати позику в разі потреби?	Наявність кредитної лінії	Примітки до фінансових звітів	Порівняти наявні кредитні лінії з поточними зобов'язаннями та визначити коефіцієнт ліквідності	При низькому значенні коефіцієнтів ліквідності кредитна лінія має бути достатньо високою для компенсації нестачі власних коштів

Продовження таблиці 2.4				
1	2	3	4	5
3. Чи може підприємство виконати довгострокові зобов'язання?	Фінансові витрати і прибуток до оподаткування та сплати відсотків	Звіт про фінансові результати	Коефіцієнт кратності покриття відсотків	Високий показник свідчить про здатність своєчасно сплачувати відсотки за довгостроковими позиками
4. Чи має підприємство непередбачені зобов'язання?	Інформація про майбутні події з невизначеним негативним результатом	Примітки до фінансових звітів або дані позабалансових рахунків	Оцінка ймовірності події	Якщо негативний результат події є можливим, слід оцінити суму збитку та її потенційний вплив на фінансові звіти
5. Чи має підприємство значні зобов'язання з оренди, які не відображено в Балансі?	Графік мінімальних орендних платежів за операційною орендою	Примітки до фінансових звітів або дані позабалансових рахунків	Порівняти коефіцієнти ліквідності та платоспроможності з та без врахування невизначених зобов'язань з оренди	Якщо значення коефіцієнтів дуже суттєво відрізняється, зобов'язання з операційної оренди не слід ігнорувати при аналізі

З таблиці бачимо, що даний інструментарій для прийняття рішень щодо зобов'язань є досить важливим. Саме таким інструментарієм рекомендуємо користуватися аналітикам при аналізі зобов'язань.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Опрацювавши другий розділ «Методика та організація обліку та аудиту довгострокової заборгованості підприємств» ми дійшли таких висновків:

1. Згідно П (С)БО 11 «Зобов'язання» довгострокові зобов'язання – це всі зобов'язання, які не є поточними зобов'язаннями, а саме не будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або протягом дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу. До довгострокових зобов'язань відносять: довгострокові позики; довгострокові векселі видані;

довгострокові зобов'язання за облігаціями; довгострокові зобов'язання з оренди; відстрочені податкові зобов'язання; інші довгострокові зобов'язання підприємства.

2. З метою усунення дискусій і розбіжностей у практичній діяльності підприємств щодо методики заповнення окремих розділів балансу і забезпеченню отримання необхідних аналітичних даних про стан заборгованості на підприємстві сприятиме вдосконалена форма фінансової звітності № 1 Баланс (Звіт про фінансовий стан) щодо відображення у ній інформації про зобов'язання за їхніми видами. Довготермінові зобов'язання потрібно відображати за статтями: «Довготермінові кредити банків»; «Довготермінові позикові кошти (в тому числі облігації та інші цінні папери)»; «Довготермінові зобов'язання з оренди»; «Відстрочені податкові зобов'язання»; «Інші довготермінові зобов'язання».

3. Орендні операції відрізняються одна від одної за багатьма ознаками, і це певним чином впливає на їх відображення в бухгалтерському обліку. Оренда поділяється на оперативну та фінансову. У національному законодавстві фінансову оренду прийнято називати лізингом. Доцільно, зазначити, що лізинг (фінансова оренда) – не є орендою у звичному значенні цього терміна, лізинг – це особлива форма кредитування.

4. Аудит довготермінових зобов'язань забезпечує не тільки перевірку вірогідності їхніх складових, а й, що не менш важливо, розробку пропозицій щодо оптимізації господарської діяльності з метою раціоналізації витрат і збільшення прибутку. Економічний аналіз в комплексі з ревізією (перевіркою) може забезпечити глибше проникання в ту чи іншу господарську структуру і виробити всебічно обґрунтовані висновки і пропозиції.

5. Аналізуючи структуру пасивів ТОВ «Гернофарм» необхідно відзначити, що власний капітал підприємства становить 16% та 21% відповідно на кінець 2017 року та кінець 2018 року, довгострокові ж зобов'язання становлять лише 9% та 7% відповідно, а частка поточних

зобов'язань є надзвичайно високою, що говорить про невчасні розрахунки підприємства за поточними зобов'язаннями.

У структурі довгострокових зобов'язань в ТОВ «Тернофарм» є лише довгострокові кредити банків у національній валюті, які за 2018 рік були погашенні у сумі 1 млн. грн. і становили 16 млн. грн. на кінець 2018 року.

6. Основним показником для аналізу довготермінових зобов'язань є довгостроковий фінансовий важіль. Зростання цього показника збільшує фінансовий ризик, адже якщо підприємство не зможе сплатити цю заборгованість, воно збанкрутує. В ТОВ «Тернофарм» спостерігаємо зниження показника довгострокового фінансового важеля з 0,36 до 0,25 що є позитивним, це зменшує фінансовий ризик, тобто ТОВ «Тернофарм» матиме можливість вчасно сплатити заборгованість.

ВИСНОВКИ

Отже, дослідивши тему методики та організації обліку та аудиту довгострокової заборгованості на прикладі ТОВ «Тернофарм» можна зробити наступні висновки та пропозиції:

1. Зобов'язання слід розглядати як теперішню, визнану підприємством та визначену у вартісному вираженні заборгованість перед іншими фізичними і юридичними особами, яка є наслідком минулих подій і погашення якої, як очікується, спричинить вибуття з підприємства ресурсів, що втілюють у собі економічні вигоди. Підходи до визначення зобов'язань є досить різними. Їх розглядають як борг, як суму витрат, як залучений капітал, як розрахункові відносини та як частину вартості майна.

2. До критеріїв визнання зобов'язань доцільно зарахувати такі: заборгованість виникла внаслідок минулих подій; ідентифіковано її суб'єкти; існує реально на даний час; неминуче буде погашеною; має визначений термін виконання; визнана підприємством, на яке покладено обов'язок її погасити; її погашення спричинить вибуття з підприємства ресурсів, які втілюють у собі економічні вигоди; її оцінка достовірно визначена.

3. Аналіз нормативно-правових документів України, які регулюють облік довгострокових зобов'язань показав, що існує ряд неузгодженостей між ними щодо обліку таких пасивів. Хоча, в національних та міжнародних стандартах бухгалтерського обліку зобов'язання, зокрема довгострокові, трактуються однаково.

Нормативно-правове регулювання обліку довгострокової заборгованості підприємства визначається 5-ти рівневою структурою. Оскільки одним із рівнів нормативно-правового регулювання обліку довготермінових зобов'язань є рівень підприємства, тому пропонуємо, щоб в наказі «Про облікову політику підприємства» відображалася наступна інформація щодо довгострокової заборгованості:

- зазначення строків проведення інвентаризації зобов'язань підприємства;
- первинні документи з обліку зобов'язань та графік їх документообігу;
- перелік субрахунків та аналітичних рахунків, необхідних для
- відображення в бухгалтерському обліку операцій з зобов'язаннями.

4. Пропонуємо з метою отримання оперативної інформації щодо сум нарахованих відсотків за довго-, середньо- та короткотерміновими кредитами банків виділити три аналітичні рахунки до субрахунка

951 «Відсотки за кредит»:

- 951.1 «Відсотки за довготерміновий кредит»;
- 951.2 «Відсотки за середньотерміновий кредит»;
- 951.3 «Відсотки за короткотерміновий кредит».

5. У процесі дослідження методики облікового відображення лізингових операцій у лізингоодержувача запропоновано такі аналітичні рахунки:

- 949.1 «Витрати операційного лізингу»;
- 011 «Необоротні активи, отримані в лізинг»;
- 531.1 «Зобов'язання з фінансового лізингу».

Відповідно аналітичний рахунок 949.1 «Витрати операційного лізингу» відображає сукупність витрат, що понесені в результаті здійснення операційного лізингу у лізингоодержувача. Цей рахунок дасть змогу визначити кількісні та якісні характеристики зазначених вище витрат та сформулювати напрями щодо їх подальшого зменшення.

Позабалансовий аналітичний рахунок 011 «Необоротні активи, отримані в лізинг» забезпечить деталізацію інформації щодо отриманих необоротних активів у лізинг. Відповідно запропонований наведений вище рахунок забезпечить ефективність облікового відображення отриманих об'єктів у лізингоодержувача та надання своєчасної та достовірної інформації управлінському персоналу.

Аналітичний рахунок 531.1 «Зобов'язання з фінансового лізингу» визначить сукупність та розмір зобов'язань з фінансового лізингу у лізингоодержувача перед лізингодавцем, що забезпечить формування інформації щодо своєчасності та правильності погашення цих зобов'язань.

Аудит довготермінових зобов'язань забезпечує не тільки перевірку вірогідності їхніх складових, а й, що не менш важливо, розробку пропозицій щодо оптимізації господарської діяльності з метою раціоналізації витрат і збільшення прибутку. Економічний аналіз в комплексі з ревізією (перевіркою) може забезпечити глибше проникання в ту чи іншу

господарську структуру і виробити всебічно обґрунтовані висновки і пропозиції.

6. Аналізуючи структуру пасивів ТОВ «Тернофарм» необхідно відзначити, що власний капітал підприємства становить 16% та 21% відповідно на кінець 2017 року та кінець 2018 року, довгострокові ж зобов'язання становлять лише 9% та 7% відповідно, а частка поточних зобов'язань є надзвичайно високою, що говорить про невчасні розрахунки підприємства за поточними зобов'язаннями.

7. ТОВ «Тернофарм» має довгострокові кредити банків, які становили 1700 тис. грн. на початок 2017 року та 1600 тис. грн. на початок 2018 року, тобто були погашені за звітний рік у сумі 100 тис. грн. Інші види довгострокових зобов'язань в ТОВ «Тернофарм» є менш значними. Значною є частка цільового фінансування, зокрема 39% та 31% відповідно за 2017 рік та 2018 рік. Загалом, довгострокові зобов'язання підприємства зменшилися на 671 тис. грн.

З вище викладеного можна сказати, що ситуація, яка склалася в ТОВ «Тернофарм» у структурі капіталу та довгострокових зобов'язань є задовільною, проте довгострокові кредити є надзвичайно великими і це свідчить про високий рівень залежності підприємства від зовнішніх джерел.

8. Основним показником для аналізу довготермінових зобов'язань є довгостроковий фінансовий важіль. Зростання цього показника збільшує фінансовий ризик, адже якщо підприємство не зможе сплатити цю заборгованість, воно збанкрутує. В ТОВ «Тернофарм» спостерігаємо зниження показника довгострокового фінансового важеля з 0,36 до 0,25 що є позитивним, це зменшує фінансовий ризик, тобто ТОВ «Тернофарм» матиме можливість вчасно сплатити заборгованість.

Отже, вибір теми, що висвітлює методику обліку і аудиту довгострокової заборгованості підприємств на прикладі ТОВ «Тернофарм» є важливим, оскільки довгострокова заборгованість є важливою складовою формування капіталу підприємства. Дані дослідження можуть бути використані підприємством для удосконалення своєї діяльності та при плануванні виробничих та фінансових показників.

Список використаних джерел

1. Білуха М.Т. Теорія бухгалтерського обліку: [підручник] / Т. М. Былуха К.: Видво КДТЕУ, 2016. 692с.
2. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: [учебный курс] / И. А. Бланк К.: Ника Центр, 2006.528 с.
3. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський управлінський облік: [підручник 7е вид., перероб. і доп.] / Ф.Ф. Бутинець, Т. В. Давидюк, Н. М. Малюга. Житомир: ПП «Рута», 2015. 480 с.
4. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах [навч. посібник] / Ф. Ф. Бутинець, Л. Л. Горецька Житомир:ПП «Рута», 2015. 544 с.
5. Бутинець Ф. Ф. Проблеми науки бухгалтерського обліку: реалії : монографія / Ф. Ф. Бутинець. Житомир : ПП «Рута», 2005. 324 с.
6. Бухгалтерский учет: [учеб. пособие] / И. Е.Тишков, С. И. Шульман, Е. И. Завидова й др.; Под общ. ред. И.Е.Тишкова. Мн.: Выш. шк., 2010. 592 с.
7. Бухгалтерський облік [Текст] : підручник / Я. Д. Крупка, З. В. Задорожний, Н. В. Гудзь [та ін.]. – Тернопіль : ТНЕУ, 2018. – 460 с.
8. Бухгалтерський облік [навчальний посібник] / Т.А. Бутинець, Л.В. Чижевська, С.Л. Береза; За ред. проф; Ф.Ф. Бутинца. Житомир: ЖІТІ, 2015. 672 с.
9. Бухгалтерський облік та фінансова звітність в Україні: навчальнопрактичний посібник / За ред. С.Ф.Голова. Дніпропетровськ, ТОВ «БалансКлуб», 2009. 768 с.
10. Бухгалтерський фінансовий облік. [підручник 6е вид. доп. і перероб] для студентів спеціальності «Облік і аудит» вищих навчальних закладів. / За ред. проф. Ф.Ф.Бутинца. Житомир: ПП «Рута», 2012. 756 с.
11. Вейкрута Л. С. Бандура З.Л. Роль і значення аналізу та аудиту в системі управління підприємств / Л.С. Вейкрута, З.Л. Бандура / Реформування економіки України:стан та перспективи. Збірник матеріалів VI

- Міжнародної науковопрактичної конференції 2425 листопада 2013 р.
Київ: МІБО КНЕУ, 2017. С.28-31.
12. Велш Глен А., Шорт Даніел Г. Основи фінансового обліку [підручник] / А. Велш Глен, Г. Шорт Даніел. Пер. з англ. О. Мінін, О. Ткач. К.:Основи, 1997. 943с.
 13. Гарасим П. М. Фінансовий облік і звітність на підприємствах різних галузей [навч. пос.] / За ред. Хомина П.Я Тернопіль: Астон, 2012. 288 с.
 14. Глазунов В.И. Оценка зффективности использования акционерного капитала / В. И. Глазунов // Бухгалтерский учет. 2014. № 3.
 15. Голов С. Ф. Фінансовий облік [підручник] / С. Ф. Голов, В. М. Костюченко, І. Ю. Кравченко, Г. А. Ямборко. К.: Лібра, 2005. 976 с.
 16. Господарський кодекс України прийнятий 16 січня 2003 р. № 436IV. [Електронний ресурс]. Режим доступу: // zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=43615
 17. Грачева Р.Е. Энциклопедия бухгалтерского учета / Р. Е. Грачова. К.: Галицкие контракты, 2014. 832 с.
 18. Губачова О., Мельохіна О. Нові підходи до побудови балансу та розкриття його статей / О. Губачова, О. Мельохіна // Бухгалтерський облік і аудит. 2014. № 10.
 19. Дієва Н. М., Дедіков О. І. Фінансовий аналіз [навчальний посібник] /Н. М. Дієва, О. І. Дедікова. К.: Центр учбової літератури, 2007. 328 с.
 20. Дикий А.П. Порядок забезпечення безпеки бухгалтерської інформації в умовах застосування сучасних комп'ютерних технологій / А.П. Дикий / Міжнародний збірник наукових праць. Випуск 3(12). Київ. 2013. С.208-214.
 21. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1 / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред) та ін. К.: Видавничий центр «Академія», 2010. 864 с.
 22. Економічний аналіз діяльності промислових підприємств та об'єднань

- [навч. пос.] / За ред. проф. С.І. Шкарабана. К.: НМК ВО, 2005. 236 с .
23. Ернест & Янг. Финансы и инвестиции. Английскоорусский, русскоанглийский толковый словарь. Джон Уайли & Санз. М.: 1995. 519с.
 24. Задорожний, З. В. Облік інших витрат і доходів звичайної діяльності [Текст] / З. В. Задорожний // Бухгалтерський облік і аудит. – 2001. – № 6. – С. 20-23.
 25. Задорожний, З. В. Облік надзвичайних витрат і доходів [Текст] / З. В. Задорожний // Бухгалтерський облік і аудит. – 2002. – № 1. – С. 54-58.
 26. Задорожний, З. В. Управлінський облік [Текст] : навч. посіб. / З. В. Задорожний, І. Є. Давидович, І. Я. Омецінська. – Київ : ХАЙТЕК ПРЕС, 2010. – 280 с.
 27. Задорожний, З. В. Облік інших витрат і доходів звичайної діяльності [Текст] / З. В. Задорожний // Бухгалтерський облік і аудит. – 2001. – № 6. – С. 20-23.
 28. Задорожний, З. Логістичні витрати та їх класифікація [Текст] / Зеновій Задорожний, Анна Грицишин // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2017. – Вип. 2. – С. 109-117.
 29. Задорожний, З.-М. В. Актуальні питання облікової політики підприємств щодо необоротних активів [Текст] : монографія / З.-М. В. Задорожний, Л. Г. Семеген, Л. Т. Богуцька. – Тернопіль : ТНЕУ, 2012. – 237 с. – (До 50-річчя ТНЕУ).
 30. Закон України «Про банки і банківську діяльність» № 2121 від 7 грудня 2000 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: // zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=43615
 31. Закон України «Про обіг векселів в Україні» від 5.04.2001 р. № 2374ІІІ. [Електронний ресурс]. Режим доступу: // zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=52836
 32. Закон України «Про фінансовий лізинг» від 11.12.2003 р. № 1381. [Електронний ресурс]. Режим доступу: //

- zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=98574
33. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 р. № 3480IV (із змінами та доповненнями). [Електронний ресурс]. Режим доступу: // zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=32565
 34. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 17.07.1999р // Урядовий кур'єр. 07.10 .1999. [Електронний ресурс]. Режим доступу: // zakon.rada.gov.ua/cgiin/laws/main.cgi?nreg=52189
 35. Закон України «Про підприємництво» від 07.02.1991р. // Галицькі контракти. 1996. № 69. [Електронний ресурс]. Режим доступу: // zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=65289
 36. Зубілевич С.Я. Посібник з бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності підприємствами України (За національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку) [підручник] / За ред. В. М. Пархоменко. К.: Видавництво «Укрпапір»,2002. 472 с.
 37. Інструкція по застосуванню Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій від 30.11.1999р №291 [Електронний ресурс]. Режим доступу: // zakon.rada.gov.ua/cgiin/laws/main.cgi?nreg= 52189
 38. Калюга Є. Контроль за правильністю складання розділів пасиву бухгалтерського балансу (відповідно до П(С)БО 2) / Є. Калюга // Вісник податкової служби України. 2016. № 35.
 39. Комаринський Я. Фінансовоінвестиційний аналіз. [навч. посібник] / Я. Комаринський, І. Яремчук. К.: Українська енциклопедія ім. М.П.Бажана, Агентство «Книга пам'яті України», 2004. 298 с.
 40. Крупка Я.Д. Прогресивні методи оцінки та обліку інвестиційних ресурсів [навч. пос.] / Я. Д. Крупка Тернопіль: Економічна думка, 2000. 354 с.
 41. Крупка, Я. Д. Бухгалтерський облік в будівництві [Текст] : навч. посіб. / Я. Д. Крупка, З. В. Задорожний, Р. О. Мельник. – Тернопіль :

- ПП«Принтер- інформ», 2004. – 514 с.
42. Кулакова М. Як із вигодою для себе використовувати чужі гроші / М. Кулакова // Все про бухгалтерський облік. 2015 р. №104, с. 39.
 43. Крупка Я.Д. Облік інвестицій [Монографія]. / Я.Д. Крупка. Тернопіль: Економічна думка, 2001. 302 с.
 44. Литвиненко І.Ю. Об'єкти бухгалтерського обліку в сфері орендних відносин / І.Ю. Литвиненко / Міжнародний збірник наукових праць. Випуск 3(15). Київ. 2015. С.-.
 45. Литвиненко І.Ю. Класифікація оренди для потреб бухгалтерського обліку / І.Ю. Литвиненко / Реформування економіки України: стан та перспективи. Збірник матеріалів VI Міжнародної науковопрактичної конференції 24-25 листопада 2014 р. Київ: МІБО КНЕУ, 2013. С.218-224.
 46. Малюга Н. М. Бухгалтерський облік в Україні: теорія й методологія, перспективи розвитку : монографія / Н. М. Малюга. Житомир : ЖДТУ, 2005. 548 с.
 47. Михайлишин Н.П. Сутність зобов'язань та їх класифікація: економічний та правовий аспекти / Н.П. Михайлишин // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. 2012. № 2 (3). С. 130-135.
 48. Мних Є.В., Ференц І.Д. Економічний аналіз [навч. посіб.] / Є. В. Мних, І. Д. Ференц. Львів: Армія України, 2010. 144 с.
 49. Мошенський С. З. Тракткування векселя в обліковоекономічній літературі / С. З. Мошенський // Вісник ЖІТІ. Економічні науки. 2016. №21. С. 147-153
 50. Мошенський С.З. Вексельний обіг та його облік в Україні: історичний аспект / С. З. Мошенський // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. 2016. № 3 (25). С. 148-158.
 51. Мошенський С.З. Класифікація векселів з урахуванням потреб обліку // Матеріали VII Міжнародної науковопрактичної конференції «Наука і освіта 2004». Том 17. Бухгалтерський облік і аудит. Дніпропетровськ: Наука і

- освіта, 2003. С. 57-58.
52. Мошенський С.З. Наукова новизна в дисертаціях з вексельних операцій / С. З. Мошенський // Науковотехнічна інформація. 2003. № 3. С. 31-35.
53. Мошенський С.З. Облікова політика відображення операцій з векселями / С. З. Мошенський // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. 2003. № 4 (26). с. 173-178.
54. Омецінська І. Я. Забезпечення: порядок визнання та відображення у балансі // І. Я. Омецінська // Збірник наукових праць факультету економіки і менеджменту інвестицій. Наукові записки. Випуск 1 / За ред. Проф. Литвина Б.М. Тернопіль, 2006. С.121-127.
55. Омецінська І. Я. Поділ зобов'язань та відображення їх у балансі / І.Я. Омецінська // Ефективність інвестиційного процесу в Україні: стан, проблеми і перспективи: зб. матеріалів Всеукр. наук.практ. конф. / За ред. д.е.н., проф. Литвина Б.М. Тернопіль: Принтерінформ, 2005. С. 342-348.
56. Омецінська І. Я. Зобов'язання як категорія бухгалтерського обліку / І. Я. Омецінська // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: економіка. №20. 2006. С.228-231.
57. Омецінська І. Я. Організаційні аспекти методики аналізу зобов'язань підприємств / І. Я. Омецінська // Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: збірник тез доповідей п'ятої ювілейної Міжнародної науковопрактичної конференції молодих вчених. Частина 2. Тернопіль: Економічна думка, 2008. С. 468-470.
58. Омецінська І. Я. Проблеми обліку довготермінових зобов'язань / І. Я. Омецінська // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Науковий журнал. №2 (108). 2007. С. 92-98.
59. Омецінська І. Я. Проблеми обліку кредитів банку / І. Я. Омецінська //

- Обліковоаналітичні системи суб'єктів господарської діяльності в Україні. Наконний збірник / За ред. доц. В.Є. Швеця. Спецвипуск 15 (частина 2). Львів: Інтереко, 2005. С. 652-658.
60. Організація бухгалтерського обліку [навч. посіб. 2ге вид., доп. і перероб] / Ф.Ф. Бутинець, О. В. Олійник, М.М. Шигун, С.М. Шулепова;. Житомир: ЖІТІ, 2010. 276 с.
 61. Орлов І. В. Бухгалтерський облік і контроль зобов'язань суб'єктів господарювання: теорія і методологія : монографія / І. В. Орлов. Житомир : ЖДТУ, 2010. 400 с.
 62. Організація бухгалтерського обліку [підручник 3є вид., доп. і перероб.] / За редакцією проф.. Ф. Ф. Бутинця. Житомир: ПП «Рута», 2014. 592 с.
 63. Петрук О.М. Бухгалтерський облік договірних зобов'язань і прав [навч. посіб.] / О. М. Петрук. Житомир: ЖІТІ, 2014. 186с.
 64. Петрук О. М. Облік та аналіз договірних відносин: проблеми теорії та практики : монографія / О. М. Петрук. Житомир : ЖІТІ, 1999. 332 с.
 65. План рахунків бухгалтерського обліку та інструкція про його застосування. Затверджена наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 №291 [Електронний ресурс]. Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z008500
 66. Подольська В. О., Яріш О. В. Фінансовий аналіз [навч. посіб.] / В. О. Подольська, О. В. Яріш К.: Центр навчальної літератури, 2007. 488 с.
 67. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності» / Затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07 лютого 2013р. № 73. [Електронний ресурс]. Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z039699
 68. Орлов В.С. Система зобов'язань у праві та бухгалтерському обліку : порівняльний аспект [Текст] / І. В. Орлов // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. ТуганБарановського. Сер. Економічні науки. 2010. № 4. С. 371-377.

69. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z008500
70. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. №20. [Електронний ресурс]. Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z859633
71. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 14 «Оренда» затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. №20. [Електронний ресурс]. Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z759286
72. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 17 «Податок на прибуток» [Текст]: наказ/положення Міністерства фінансів України від 28.02.2000 р. № 353 // Офіційний вісник України. № 46. 2003. С. 2408. [Електронний ресурс]. Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z741265
73. Расенко В.М. Особливості класифікації зобов'язань підприємств / В.М. Расенко // Вісник соціально-економічних досліджень. Випуск 2(45). К.: С.163-170
74. Самохвал Н. П. Місце поточних зобов'язань в системі бухгалтерського обліку підприємства [Текст] / Н. П. Самохвал // Економіка та держава. 2011. № 9. С. 53-57.
75. Сафарова А.Т. Шляхи вдосконалення класифікації зобов'язань / А.Т. Сафарова / Економічний аналіз. Випуск 6. Тернопіль: ТНЕУ, 2010. С. 317-321.
76. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік на підприємствах України [навч. посіб. 5-те вид. доповн. й переробл.] / Н. М. Ткаченко. К: А.С.К., 2012. 784 с.
77. Фінансовий облік: [підручник]/ Я.Д.Крупка, З.В. Задорожний,

- Н.Я.Микитюк, та інш.. К.: «ХайТек Пресс», 2011. 544 с.
78. Финансовый учет [учебн. пособ.] / Под ред.проф. В.Г. Гетьмана. М.: Финансы и статистика, 2002. 640 с.
79. Фірсова Л.А. Організація обліку довгострокових зобов'язань в системі прийняття управлінських рішень / Л.А. Фірсова, Н.А. Яковишина // Простір і час сучасної науки. Серія Економіка. Вінниця. Вінницький торговельноекономічний інститут КНТЕУ. 2013. С.34-36
80. Хендринсен Є.С., Ван Брада М.Ф. Теория бухгалтерського учета [учебн.] / Є. С. Хендрисен, М. Ф. Ван Брада. Перев. с англ. Я. В. Соколова. М.: Финансы и статистика, 1997. 576 с.
81. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435IV. [Електронний ресурс]. Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/cgiin/laws/main.cgi?nreg=z741265
82. Фоміна Т. В. Внутрішній аудит довгострокових зобов'язань / Т.В. Фоміна // [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.Statta_Fomina_2012_oiyt